

GA - 173

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

КАРМА

НА

НЕИСТИНАТА

ЧАСТ I

**ЦИКЪЛ от 13 лекции
изнесени в Дорнах
от 4 до 31. 12. 1916
и в Базел на 21. 12 1916 г.**

превод от немски: БОРИС ПАРАШКЕВОВ

изготвил: ПЕТЪР ИВАНОВ РАЙЧЕВ – сканиран от книга

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

	СТР.
Предговор от немския издател.....	3
1. ПЪРВА ЛЕКЦИЯ, Дорнах, 4 Декември 1916.....	5
Главно условие за съставяне на преценката: усет за фактите. Рудолф Шелен, Роза Майредер. Оформяне на политическите отношения в Европа от последната третина на XIX век насам. По повод избухването на войната през 1914 г. брошурата на Якоб Рухти; Георг Брандес. Александер фон Глайхен-Руссвурм за човешкото достойнство.	
2. ВТОРА ЛЕКЦИЯ, 9 Декември 1916.....	30
Ентузиазъм на невниманието, ентузиазъм на вниманието. Ролята на окултните братства. Руският цар Александър III. Е. П. Блаватска. Мориц Бенедикт. Британският народ и славянските народи. Така нареченото завещание на Петър Велики. Успоредността между британство и романтизъм. Панславизмът. Оповестеният заник на Австрия.	
3. ТРЕТА ЛЕКЦИЯ, 10 Декември 1916.....	47
Съвременните събития и духовният свят. "Възнесение" на Херман Бар. Ерцхерцог Франц Фердинанд. Атенатът в Сараево. Ерцхерцог Рудолф "Народна одбрана". Жизненоважни противоречия. Предателството на Юда като предпоставка за Събитието на Голгота.	
4. ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ, 11 Декември 1916.....	65
"Народна одбрана". Михаил Обренович. Руското влияние в Сърбия. "Братството на десетката". Убийството като средство за политическа борба. Съперническите си родове Обренович и Карагеоргиевич. Драга Машин. Английски и Френски империализъм. За избухването на войната.	

ПРЕДГОВОР

Обстановката, в която Рудолф Щайнер изнася лекциите си през Декември 1916 и Януари 1917 г., е обрисувана от Мария Щайнер в предисловието ѝ към тяхното първо, размножено издание от 1948 г.:

"Когато след избухване на Световната война през 1914 г. мнозина работещи по изграждането на Гьотеанума трябваше да напуснат Дорнах, там все пак останаха достатъчно голям брой неутрални, та съвместно с призованите към удвоена енергия сили на представителките на изкуството да си поставят като твърда цел завършването на строежа. Всички те имаха честното намерение при общуване помежду си да не се увличат в засъпяването на национални позиции и разгарянето на страсти чрез изразяване на симпатии и антипатии; обикновеното ежедневие обаче даваше достатъчно поводи за пререкания и емоции и д-р Щайнер непрекъснато биваше помолван да изрази мнение по един или друг спорен случай. Изслушвайки го, питащите не бяха лишени от определени очаквания. Те копнееха да чуят допадащ им отговор, за да могат да го споделят с още по-предубедени в очакванията и антипатиите си приятели, така че част от споделяното по този начин биваше украсявано, оцветявано и изкривявано и достигаше Дорнах в доста изопачен вид. Ето защо д-р Щайнер сметна за необходимо, макар и в тесен кръг, все пак да говори пред една група от антропософи, за да може непрестанно да подсеща към проява на обективност при търсене на истината и да школува слушателите си в тази насока. Поради естествена любов към своето отечество и поради доверчивост, отделният човек е изложен на внушения и е доста беззащитен спрямо умели машинации, които представляват страховтно действено средство за създаване на настроения. Оттук за Антропософското Общество, състоящо се от представители на различни нации, възникна ново затруднение..."

Така се стига до публикуването в тези томове лекции, изнесени от Рудолф Щайнер в Дорнах между 4. Декември 1916 и 15. Януари 1917 г. пред една аудитория от членове на Антропософското Общество, принадлежащи към различни, отчасти противостоящи си във войната нации. По-нататък Мария Щайнер казва:

"Стенограмите, съхранили устното му слово, се оказваха извънредно трудни за обработване поради присъщия за лекциите конвερсационен тон, който въз основа на душевно лесно доловимите емоции у слушателите често като че ли се отклонява от главната тема и подема друга, за да изостави и нея на свой ред. Тогава записващият за миг загубва основната нишка на мисълта, така че се появяват празноти, чрез чието превъзможване отново трябва да се възстанови пропуснатата взаимовръзка. Макар и стилистично не съвсем безупречно, това след едно търпеливо

препрочитане все пак е възможно и по такъв начин бива спасена сърцевината на съдържанието. Очертанията на създаващата се цялостна картина могат да доведат до основаването на една нова наука за историята и до едно в днешно време особено необходимо възпитание на нашите души - до възпитанието в истинност."

В дадения случай Рудолф Щайнер говори не само като изследвач на Духа, но и като човек, съпреживяващ болезнено събитията на деня. Първата световна война е стигнала до повратна точка - предстои съдбоносната 1917 г., която ще донесе крушението на Русия, руската революция и влизането на Америка във войната. За Централните сили везните на съдбата се наклонят към пропастта. В неговите очи сблъсъкът между Запада и Изтока върху руините на Централна Европа, чието пълно протичане стана през 1945 г., но чието задаване той е виждал, означава неизмеримо нещастие за бъдещето на човечеството.

В много лекции Рудолф Щайнер говори за народните души и за духовните взаимовръзки между европейските народи, за голямата противоположност между хората от Изтока и Запада. На първо място ще посочим цикъла "Мисията на отделни народни души" (Събр. Съч. № 121, вж. бел. 172) от 1910 г., но също така многобройните лекции през 1914 и 1915 г., представени вече в Събраните съчинения, както и лекциите от по-ново време, третиращи главно проблема Изток - Запад. Той винаги, а най-вече през онези съдбовни седмици в края на 1916 и началото на 1917 г., се е опитвал да събуди разбиране за жизнените права на една Централна Европа, чието съществуване е трябвало да разглежда като необходимост за благоприятното развитие на човешката култура. Въпреки че на него му е бил чужд какъвто и да било национализъм, от една или друга страна са го упреждали в пристрастие спрямо Централните сили. Та нали излязлата още през 1915 г. публикация "Размисли по време на войната" (включена в Събр. Съч. № 24, срв. бел. 22) беше дала повод на френския писател Едуард Шуре, който до Първата световна война бил близък приятел както на Рудолф Щайнер, така и на Мария Щайнер, да оклевети Рудолф Щайнер във Франция публично като германски шовинист. След войната пък истинските германски шовинисти бяха онези, които чрез опити за покушения, чрез провокиране на сбивания в залите и т.н. направиха иевъзможни публичните изяви на Рудолф Щайнер в Германия.

Тъкмо по онова време, през Декември 1916 г., става ясно, че вече няма надежда за ограничаване на конфликта и за скорошен край на войната. Страстите все повече се разгорещават. Чрез разюзданата военна пропаганда фразьорството и лъжата приемат и от двете страни необичайни дотогава измерения и форми. В лекцията си от 1 Януари 1917 г. Рудолф Щайнер говори за "Кармата на неистината". Желанието му е да бъде

разсеяна илюзията, възникваща от системата, която се просмуква от миналото в настоящето на националните държави, и да се прозре, че военните действия изобщо са нещо като було, зад което един нов свят чака своето зараждане: В действителност войната е революция в социалната структура на човечеството. Следователно при прочита на тези лекции трябва да имаме предвид и онова, което Рудолф Щайнер още през лятото на 1917 г. за първи път формулира като нов импулс към социалния въпрос, когато в така наречените "Меморандуми" (в Събр. Съч.№ 24) скицира троичното устройство на социалния организъм, намерило отражение през 1919 г. в "Призив към немския народ и културния свят" и в "Главни точки на социалния въпрос" (Събр. Съч.№ 23). Троичното устройство в различните му аспекти - функционалния в отделния човек и социалния в човечеството - става главна тема в лекциите на Рудолф Щайнер през следващите години и от него възниква също така "Свободното Валдорфско училище" в Щутгарт като първа институция на един "свободен" духовен живот и като изходна точка за една нова педагогика. В тези лекции стремежът на Рудолф Щайнер е въз основа на духовно-научното познаване на по-дълбоките импулси за развитието на човечеството да насочи вниманието върху такива съществени моменти в историята на народите, за които никоя от страните не държи сметка. Лекциите би трябвало да се осмислят именно с оглед на едно такова "симптоматично разглеждане на историята" (срв. "Историческа симптоматология", Събр. Съч. № 185).

Лекциите биват записвани от повиканата в Дорнах от Рудолф Щайнер и Мария Щайнер професионална стенографка Хелене Финк, която от Януари 1916 г. стенографира почти всички лекции на Рудолф Щайнер. Многократните напомняния на оратора по време на тези лекции да не се водят записки са се отнасяли, разбира се, не за официалната стенографка, а за слушателите. Рудолф Щайнер не е разрешавал разпространяването и четенето на записките, а до 1948 г. те и в архива на Дорнах не са били достъпни. През 1948 г. Мария Щайнер взема решение за тяхното ограничено размножаване под формата на препечатки, раздавани лично. Първото им публикуване във вид на книга става през 1966 г. За настоящото издание бяха коригирани в общи линии само печатни грешки и цитати и добавени някои препратки.

Роберт Фридентал

ПЪРВА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 4 Декември 1916

През всички наши разисквания, водени тук вече години наред, като червена нишка преминаваше констатацията колко важно е индивидът, обзет

от импульсите на Духовната Наука, да придобие усет, чувство за това, доколко тя се вписва във всичко, което човечеството в досегашното си развитие е извело на повърхността - на повърхността на духовния живот, а в действителност на живота като цяло; защото тривиален е възгледът, че духовният живот можел да бъде нещо само за себе си. Всъщност целият привидно материалистически живот не е нищо друго освен последица на духовния живот.

Отпърво човек слабо разбира взаимовръзката между материалния и духовния живот, ако съзира - както днес толкова често се случва - духовния живот само в някакъв сбор от абстрактно-философски, абстрактно-научни и абстрактно-религиозни представи. Защото от досегашните разсъждения сигурно сте заключили, че религиозните представи на съвременността също са повлияни във висша степен от абстрактността, от представи и усещания, които биват разгръщани без участието на непосредствено реалния духовен живот. Такава абстрактна духовна култура не може да се намесва във външния живот - това е възможно за култура, която черпи от духовния живот. И ако човечеството не иска да се окаже изцяло в упадък, или по-нататъшния му развой една такава култура ще трябва все по-осезателно да се намесва във външния живот. Днес все още малцина го виждат, тъй като малцина имат усет за онова, което духовното всъщност представлява. Известно е колко често съм наблягал, че тъкмо в непосредственото настояще е извънредно трудно да се обсъжда как Духовната Наука се вписва в най-разнообразните явления на съвременността, които днес събуждат у нас толкова болезнени чувства.

Преди няколко години ние избрахме в известен смисъл за наш девиз Гьотевите думи "Мъдрост има само в истината"*1. Избрахме ги за девиз действително не под въздействието на повърхностни импулси, както днес нерядко се прави подобен избор, а със съзнанието, че човек трябва да бъде подготвен с цялата си душа, с цялото си сърце, ако иска правилно да възприеме в душата си Духовната Наука и да я превърне в истинския импулс за своя живот. Цялостната подготовка, необходима на човека, за да проникне точно днес по правилен начин в Духовната Наука, може да се обгърне с израза "Мъдрост има само в истината". В такъв случай обаче ще трябва думата "истина" да се приеме във всяко отношение насериозно и с достойнство. От чисто външно гледище в момента ние сме встъпили в едно развитие формално на европейския, а всъщност на цялостния земен живот, което развитие показва колко малко тъкмо в нашата днешна, така прехвалена съвременна култура душите са обсебени от онова, което трябва да изразява този девиз.

Не го схващайте така, като че ли бих искал да уязвя точно нашите антропософски кръгове! Това би означавало, че ме разбирате напълно погре-

шно. Духовната Наука е нещо, което - поне засега - трябва по идеален начин да опознае връзката си с цялостната съвременна култура. И ако в тази съвременна култура става дума за работи, които правят напълно невъзможно заемането на правилно становище спрямо Духовната Наука, то с това ни най-малко не се има предвид кръгът, който като антропософски кръг съзнателно се опитва да вникне в духовните нужди на съвременността и се старее да открие кое е благотворно за нея, зачитайки коректно всичко създадено от тази съвременност.

Външно погледнато - в основата му, разбира се, са заложили вътрешни потребности, които едва ли са се появили непредвидено, - ние сме се озовали в една епоха, когато в рамките на духовния живот, излизащ на повърхността и заставащ пред душевния взор на всекиго, хората съвсем не са склонни да приемат истината в нейния буквален смисъл, в нейното изконно значение. Онова, което днес най-много интересува хората, те в никакъв случаи - дори не за най-съкровените импулси на собствената си душа, нито в празнични мигове на своето усещане - не го поставят в светлината на истината. Поставят го - тъкмо днес, в наше време - в светлината, взета от принадлежността към някоя народностна или друга някаква общност. По такива критерии съзнателно и несъзнателно преценяват хората днес и колкото по-кратко съставена е тяхната преценка, сиреч колкото по-малко реални виждания се влагат в една такава преценка, толкова по-удобно е това за днешната, за непосредствено днешната душа. Затова толкова често се правят съвсем невъзможни преценки и за големи, и за дребни неща от съвременността, след като тези преценки не се основават, пък и не искат да се основават на компетентни познания, ами винаги целят да отклонят вниманието от онова, за което действително става въпрос, и да го насочат към нещо съвсем друго, за което изобщо не става дума.

Така днес се обсъждат например противоположностите на народите, дават се оценки за народите. Сред нас това естествено не би трябвало да става; понякога обаче се налага да си изясним заобикалящата ни обстановка, за да се сдобием с правилен критерий за оценяване. Дават се значи оценки за народите и липсва разбиране за онзи, който, вместо да дава подобни оценки, просто разсъждава над реалното; защото такива оценки за народите никога не съвпадат с реалността. Но ако някой разсъждава над реалностите и при това трябва да каже едно или друго за това или онова правителство, за тогава или оногава, за нещо, което се е разиграло при тази или онази политика, било то в някоя по-ежедневна взаимовръзка или пък поставяйки го на по-високо оценъчно равнище, тогава за него разсъждават така, като че ли е имал нещо съвсем друго предвид, а не каквото наистина е възнамерявал. Колко му е човек да даде примерно

оценка за някой днешен държавник, който е замесен в съвременните дела. Стигне ли тази оценка до ушите на някой сънародник на въпросния държавник, той се чувства засегнат; защото насоченото към реалността той отнася не към тази реалност, а към нещо, което изобщо не може да се дефинира, ако не бъде разгледано в светлината на духовно-научната реалност - отнася го към своя народ, както той твърди, или към никой друг народ.

И ето че днес навред по света витаят странни оценки. Представители на определени народи оценяват други народи, без да прозират, че една такава оценка е лишена от всякакво съдържание, че тя съвсем не излиза извън рамките на думите и затова не достига до каквото и да било преживяно съдържание. Помислете само колко много неща са необходими, за да се даде оценка за цял един народ, и в каква степен днес се дават оценки за цели народи! И не само това, а някои се ангажират, така да се каже, вътрешно с оценката си, без да привеждат дори най-елементарни доказателства, нужни за такава оценка. Вярно, че не от всеки го може да се изисква да разполага с доказателства, ала от всекиго явно може да се изисква да прави оценките си с известна съдържаност, а не да ги представя пред хората като абсолютни. Ала дори и да не се стига дотам, човек трябва да е наясно каква разлика съществува между една съдържателна оценка, между едно съдържателно изречение и едно безсъдържателно изречение. И може да се каже, че големият грях на нашата култура днес се състои в това, дето живеем в безсъдържателни изречения, без да си изясняваме колко безсъдържателни са те. Днес ние повече от всякога сме свидетели как "Със думи водят спорове най-сложни, система с думи можем да градим"*2.

Но сме свидетели и на още нещо - свидетели сме как с думи, лишени от съдържание, се прави история, политика и печалното е колко малко склонност съществува да се вникне именно в това. Човек съвсем рядко се натъква на действителен усет относно онова, за което всъщност става въпрос в тази сфера. Тези дни ми се удаде да попадна на изречения, в които личи усет за големия недостатък на нашето време:

"С удивление обаче чуваме от пророците на новото време, че старите думи свобода, равенство, братство били "бакалски идеали" и трябвало да се заменят с нови. Така например неотдавна от професор Шелен, ..."3 - тъй като понастоящем това е извънредно необходимо, изрично подчертавам, че професорът не е немец, а швед, ще рече неутрален - "който в съчинението си за "идеите на 1914 г." на старите думи от 1789 противопоставя новите от 1914 г. Назовава ги ред, дълг, справедливост! Впрочем тези уж нови думи, строго погледнато, също така са доста овехтели и изтъркани. В това противопоставяне намира израз прастарата борба,

която характеризира духовния живот на човека: борбата между един вътрешен свят на свободна изява на личността и външния свят на закостенелия закон, на принудителните мерки. Още по времето на Христос справедливостта като изпълнение на закона намира своята противоположност в милосърдието, както дългът - в любовта, а законовият ред - в доброволното следване. Всъщност професор Шелен също мисли не за безусловно премахване на думите свобода, равенство, братство, станали излишни с отмиране на Ancien regime*4, а за един синтез между тях и новите думи от 1914 - ред, дълг, справедливост. Но и този синтез не би бил нещо ново, тъй като през XVIII и XIX век той явно е бил осъществен в Англия дотолкова, доколкото това се допуска от несъвършенството на всички човешки институции.

Това, че понастоящем този синтез вече не действа, доказва само как всички стойности и техните еквиваленти ведно с временния им синтез се превръщат във фраза, щом угасне божествената искра, която ги прави реални и живи. Свобода, равенство и братство означават една от формулите, получаващи действието си сила посредством социалната съвест, - докато ред, дълг и справедливост - за да станат действени - предпоставят сугестивната мощ на някой авторитет. И едва тук, а не в господството на определена формула, се проявява липсата, която из основи решава съдбата на съвременното човечество: за господството на освобождаващите стойности мнозинството не притежава силата на социалната съвест, за господството на обвързващите отвън стойности липсва авторитетът. Стойности, които не са залегнали дълбоко в развитието, много бързо могат да се превърнат във фраза и да послужат за злоупотреба..." и т.н.

Понякога се случва човек да долови звученето на едно толкова правилно усещане. Аз нямам защо да съм особено изненадан от тези думи, които откривам като оазис сред пустинята на съвременния фразьорски живот. Написани са от една моя стара приятелка - Роза Майредер*5, в ноемврийския брой (1916) на "Интернационале рундшау" и ми припомнят до голяма степен онова, за което сме разговаряли с нея преди много години. Ето защо не е нужно да съм особено изненадан, че се натъквам на тях; но в известен смисъл ми бе радостно да узная как продължава да мисли една такава личност. Макар и да не съумявам да се извиси до едно духовнонаучно схващане за света и да остана при непродуктивната критика, тя все пак е принудена да каже:

"Всички проблеми на външното изграждане на света се свеждат до един: до проблема за властта."

Дори само това да се вземаше под внимание, пак нямаше да живеем сред толкова много фрази, както днес!

"В центъра на всички свади и размирици, царящи в човешките отношения, стои борбата на отделни групи и лица за власт. Извън всякакви фрази тази борба за власт между цели групи от народи или държавни формации е истинската причина за всяка война. Войната е неотделима от стремежа за власт; който иска да обори войната като такава, би трябвало преди туй да обезсили принципа на властта, както впрочем много логично го е сторило прахристиянството. Но видът, в който принципът на властта се изявява понастоящем, е по-лош от когато и да било по-преди, защото застрашава човешката душа в нейните най-красиви и благородни черти. Той може да се окачестви като механизирание на живота чрез техническо-икономическо овладяване на природата. Трагичната съдба на човека се състои в това, че той винаги се превръща в роб на собствените си творения, понеже не съумява да предвиди техните последици. Затова се получава така, че дори когато с проникателност и изобретателност поставя в своя услуга природните стихии, пред които е стоял безпомощен, той отново става роб на непредвидимите последиствия, които те придобиват посредством връзката си с принципа на властта. Модерната техника, многократно облекчаваща човешкия живот, както и модерната икономика, безкрайно множаща материалните си средства, се насочват като инструменти на съвременния империализъм срещу природата на личността, като тласкат струпаните в бездушна маса хора в зъбчатия механизъм на интересите, които движат цивилизования живот. Човекът също се превръща в материал и в машинен детайл; доколкото подхожда за целта, дотолкова ще може да послужи. Но при това душевните стойности, изградени през отминалите културни епохи, трябва да рухнат... Днес тази култура е жива само в държавите извън империалистическата надпревара, или пък на село и в малките градове, където още има свободно време и спокойствие, съразмерност между дееспособност и натоварване - онези задължителни предпоставки за една хубава култура на живеене, която в центровете на съвременната цивилизация бива стъпквана от убийствения вихър на прекомерността..."

Такива гласове несъмнено доказват, че някои прозират какво липсва на съвременността. Те не са чак толкова много, ала човек се плаши, когато целта е да се подхване живият импулс на Духовната Наука. Не му се иска да допусне до себе си онова, което е най-подходящо за разбиране на действителността. Това пък стои във взаимовръзка главно с липсата на определен основен импулс за стремежа, а това е основният импулс към истината. Съществува склонност истината да се търси във фрази. Хората може да възприемат тези фрази и, ако желаят, още по-въодушевено да се проникват от тях, но с тази склонност те никога не ще смогнат да наме-

рят истината, тъй като е нужен усет за фактите, независимо дали тези факти трябва да се търсят във физическия план или в духовния свят.

Нека се вгледаме в живота днес: В крак ли върви стремежът към истината с интелекта, вплътен във външната култура, с достойния за огромно възхищение напредък, осъществен в тази външна култура? Не. Даже може да се каже, че в известно отношение хората са загубили доброто желание да проверяват дали съществуващото в действителността по някакъв начин се корени в истинното. Но човек трябва да се сдобие с това чувство за истината във всекидневния живот, защото иначе не ще му се удаде да го извиси до разбирането на духовните светове.

За да видите какво имам предвид, бих искал с един пример да Ви илюстрирам как на вълните на съвременната цивилизация се носи и се намесва в живота не само фразьорската, но и фактическата лъжа. Сега може да се хвърли поглед назад към някои събития, които разтърсват цяла Европа. Но човек трябва да се върне десетилетия назад и през тези десетилетия да познава точно събитията в техните най-важни характерни черти, ако иска да се сдобие изобщо с оценка за онова, което разтърсва света в момента; необходимо е обаче наличието на поглед за реалностите.

Обръщам Ви внимание върху това*6, че в някои окултни братства на Запада - по мои данни през девет десетте години - е ставало дума за сегашната световна война и че учениците в тези окултни братства са били обучавани с географски карти*7, на които било отбелязано как тази война щяла да промени Европа. Най-вече в английски окултни братства се сочела война, която трябвало да настъпи, чисто настъпване буквално било направлявано, която била подготвяна. Позовавам се изцяло на факти; и само по понятни причини се въздържам да Ви нарисувам географски карти, което лесно бих могъл да сторя и които безспорно са фигурирали в окултните братства на Запада.

Тези окултни братства ведно с всичко присъединило се към тях са предугаждали големи преобразования, които във връзка с визираната от тях голяма европейска война трябвало да протекат - произнасям всяко изречение напълно обмислено - между Дунав и Егейско море и между Черно море и Адриатика. А едно от изреченията, които фигурирали там и което искам да цитирам почти буквално, гласи: Ако в мечтите си панславистите отидат още малко по-нататък, тогава отпърво на Балканите ще се осъществи нещо, което е в духа на европейското развитие (има се предвид в духа на тези окултни братства).

Става дума за една широка мрежа, с която искам да занимая душата Ви. В тези окултни братства непрекъснато се е подемала темата за панславистичните мечти. Но не за мечти в сферата на културата, които естествено биха били напълно мотивирани - кой, ако не ние в нашето духо-

внонаучно движение, би обърнал по-задълбочено внимание на онова, което живее в душата на Изтока, - а за политически мечти, за политически преобразувания се е говорело. И понеже темата за панславистичните мечти е играела такава роля, може да се анализират малко реалности във физическия план, от които искам да приведа само един пример. Десетилетия наред имало един "Славянски благотворителен комитет"*8 под покровителството на руското правителство. Какво по-хубаво от един "Славянски благотворителен комитет" под покровителството на едно могъщо правителство, нали така? А сега искам да Ви прочета едно писъмце, което има нещо общо с този комитет и носи дата 5. Декември 1887 г. В него четем следното:

"Президентът на Петербургския комитет на Славянското благотворително дружество се обърна към министъра на външните работи с молба за оръжие и муниции за експедицията Набоков."

Значи не ризки и гащички за децата, а муниции за някаква експедиция, свързана с подбуждането на революции в отделните държави на Балканите! Оттук сигурно виждате как онова, което несъмнено е лъжа – реализираната лъжа - плува във водите на обществения живот. Някакъв "благотворителен комитет" - безобидно, разбира се, дори похвално! - върти сделките на различни свързани с руското правителство революционни комитети, чиято задача е да подкопаят балканските държави.

Не би ми било трудно да предложа десеторно, че дори и двадесеторно повече такива бележки. Може би ще ми позволите да прибавя още една кратка към тях: През съдбоносната 1914 г. начело на едно правителство на Балканите стоеше някой си Пашич*9. Това име сигурно все още се помни. По време на управлението на Обреновичите в Сърбия въпросният г-н Пашич минал в изгнание в една друга балканска държава. Може да се повдигне въпросът: какво е вършил там? Не искам да давам собствен отзив за този господин, но отново бих желал да Ви прочета едно кратко писъмце. То гласи: "Поверително съобщение на президента на комитета на Славянското благотворително дружество в Петербург до управителя на консулството в Русчук, 3 Декември 1885 г., No. 4875." За да не смятате, че си измислям или че разказвам анекдоти, посочвам Ви и номера на преписката:

"Във връзка със съобщението на директора на Азиатския департамент имам честта приложено да изпратя на Ваше високоблагородие 6000 рубли с покорната молба да изплатите тази сума на сръбския емигрант Никола Пашич с посредничеството на живущата в Русчук вдовица Наталия Каравелова. Благодарете да ни уведомите за получаването и предаването на сумата."*10

Виждале как в съдбоносните събития в Европа известна роля са играли и онези, които са действали под формата на безобидното "Славянско благотворително дружество". Не би ли било добре да се развие, така да се каже, инстинкт за истината, като нещата се приемат не с лековерие направо според имената, сиреч според фразите, така както изглеждат отвън, а като се прояви воля да бъдат малко проучени? В противен случай се преценява крайно лекомислено, а при преценката лекомислието е онова, което все повече отдалечава човека от истината. Срещу факта, че лекомислието при преценката отдалечава от истината, е недопустимо извинението, че някому не било известно едно или друго. Защото носеното от нас в душите ни като преценка е факт и действа в света, та редно е всеки да съзнава, че носеното от него в душата действа в света. Обикновено то представя отражение на онова, което действа, тъй като действащото над широкия хоризонт на живота властва над битието.

Днес могат да се чуят - споменавам го само мимоходом - най-странни преценки за отношенията на различните държави. Наричат ги, за да се постави една фраза на мястото на истината, "отношения на народите" Такива преценки се дават, без преценяващият да си е направил елементарен труд да провери данните, въпреки че те понякога биха могли да се намерят лесно. Естествено казаното от мен не бива да се схваща като характеристика на онези, които заедно с нас тук са обединени в Антропософското Общество. Но ние безспорно се намираме вътре в света и той ни въздейства най-малкото по един извънредно съдбоносен опосредствен начин, а именно като се оставяме да ни влияе нещо, наречено от някои хора велика сила - пресата! Въздействието на пресата наистина е най-съдбоносното, което може да съществува, понеже то поначало фалшифицира и затъмнява всичко. Колко малко щеше да се пише, ако пишешите бяха призвани да пишат! Днес кой ли не пише каквото си иска за отношението на Румъния към Русия или на Румъния към останалите държави. Дори и през ум не им минава, че първата предпоставка за изявление относно това отношение би било прочитането на мемоарите на покойния крал Карол*11. Който пише, без да е сторил това, пише неща, които не си струва да бъдат четени даже и от най-простите хора. Времената са сериозни; ето защо на тези времена могат да служат само сериозни възгледи за света и живота. И тук целта е да се изпита известно усещане, което аз вече неведнъж съм окачествявал като необходимо: преди всичко да не се преценява прибързано, ами нещата да бъдат съпоставяни и оглеждани, за да ни кажат нещо. С течение на времето те ще ни кажат какво ли не. Запознанството с възможно повече неща е най-добрата подготовка към истинското проникване в трудните и заплетени отношения на съвременния живот.

Без да целя формулирането на преценка, бих желал просто да разкажа нещо и по този начин да посоча как неща, подобни на разказаните от мен сега, би трябвало да бъдат поставени редом с други, които се случват. Общеизвестно е каква значителна роля е изиграла румънската армия в Руско-турската война. След като руснаците предварително поискали разрешение да минат през Румъния, което не им било дадено, във войната настъпил момент, в който великият княз Николай*12, играл още тогава важна роля, написал следното послание към Румъния: "Елате ни на помощ, прекосете Дунав както искате и при каквито условия искате. Но елате бързо, защото турците ни претрепват." Сетне, както е известно, чрез намесата на румънската армия се постига благоприятен за Русия изход.

Впоследствие румънският крал Карол поискал да участва и в мирните преговори, но не го допуснали. И тъй като заел доста рязка позиция спрямо руското правителство, получил един твърде странен урок. В Букурещ пребивавали руски войски и човек много лесно можел да се убеди, че се възнамерява - при обстоятелства от рода на току-що обрисуваните разбирате, че са могли да съществуват такива намерения - кралят да бъде отстранен. И понеже той настоял руските войски да се изтеглят, отговорът на тогавашния министър Горчаков*13 - бил извънредно безцеремонен, направо противен. Тогава кралят размислил - понякога такива хора също размишляват - и се утешил с това, че поне цар Александър не би одобрил такова нещо и че то изцяло се дължи на вмешателство от страна на Горчаков. Затова той писал до царя и получил от него отговор, чиито съществени моменти искам да Ви прочета дословно.

"Тягостната обстановка, създадена от действията на Вашите министри, не можа да промени искрения интерес, който изпитвам към Вас; съжалявам, че трябваше да намекна за евентуалните мерки, към които би ме принудило поведението на Вашето правителство."

Разказвам един такъв факт само за да дам пример как човек би трябвало да подрежда събитията от последните десетилетия, та от самите тях да формира една или друга преценка. Защото единствено събитията могат да доведат до една наистина съдържателна преценка, а пък тъкмо събитията от последните десетилетия са от такъв вид, че поради преплитането на прекалено много нишки изобщо не се поддават на сумарна оценка. Но освен туй при всяка оценка трябва да се държи сметка дали оценъчните импулси, дали перспективите имат правилна нагласа. В това отношение може да се стигне до крайно горчив опит, а лично аз трябва да призная, че с оглед на нарасналата недружелюбност, с която понастоящем се сблъсквам във връзка тъкмо с този факт, изпитвам болезненото усещане колко малко склонност проявява светът към правилната перс-

пективна нагласа и в какво нищожно количество съществува дори само желанието някой да бъде разбран, когато се опитва да оцени нещата по този начин, та за оценката си да може да постигне правилната перспективна нагласа.

Без да отдавам собственото си мнение в полза на едната или другата страна, трябва да призная, че извън Германия едва ли съм срещал действително съчувствено-дружелюбни оценки за Германия. На оценки, да вани с прекомерна сигурност, съм се натъквал, но на една действително съчувствено-дружелюбна оценка - не. За сметка на това съм чувал невероятно много извънредно благосклонни оценки за разположеното околоръст. Никой да не смята, че приемам това като факт, който ме учудва. Съвсем не е така. Напротив, ни най-малко не се учудвам, а се опитвам само да разбера защо е така. Става дума именно да бъде забеляза но, че изобщо липсва желание за перспективна нагласа, че нейната необходимост дори не се предполага, че ако днес някой иска да оцени например живеещите в Централна Европа, оценката се нуждае от съвсем друга, перспективна нагласа в сравнение с тази, ако иска да оцени живеещите околоръст. Липсва най-малката представа какво значи, че там, където се простира Централна Европа всеки отделен човек като индивид е уязвим и застрашен, така че там въпросът опира до човешки работи, докато околоръст се касае за държавни и политически работи, и че това налага съвсем друг вид оценка. Преценява се, бих казал, с еднакъв аршин, което в случая е лишено от всякакъв смисъл. Защото при тези оценки - както казах, аз искам не да изразявам мнение, а да говоря само за формалната страна на оценките - никъде по света не се държи сметка, че към даден народ бива отнасяно нещо, което никой не е имал предвид по отношение на народа. Не се взема предвид, че онова, което се нарича Британска империя, е включвало в сферата на господство то си една четвърт от цялата сегашна земна суша, Русия - една седма, Франция - една тринадесета. Суми-рано, това прави приблизително половината от непокритата от море земна площ! Понятно ми е, че благоволениято, което се отдава на тази страна, може, разбира се, да се пресметне, като - математически изразено - бъде умножено с определен коефициент, а именно с величината. Все пак естествена е зависимостта от онова, което властва над половината земя! Това ми е понятно. Но че това не се признава, ами са нужни какви ли не морални формули, тоест фрази - това е, което се тълкува като злонамереност. В момента, в който то би се казало "Няма друг начин, освен да се върви с половината земя!", в този момент всичко би било наред. Ала човек положително би се пазил да го заяви. Само между другото ще спомена, че заедно с всички колонии, които е имала, Германия притежава една тридесет и трета от земната повърхност.

Тези неща безусловно трябва да се имат предвид и аз Ви питам: Нима включването на такива работи в оценката не е задължително? Онова, което по-горе бе наречено "империализъм", означаваше естествено разширяване на господството върху териториите на земята. Най-голям, разбира се, е британският империализъм. Мисля, че по това не може да има спор. Тук не става дума за мои виждания, а се цели единствено указването на факти. Моля в никакъв случай да не бъде разбран така, като че ли по някакъв начин бих искал да засегна някой, който е представител на даден народ.

След току-що обрисуваното няма защо да ни учудва, че Британската империя - това несъмнено трябва да се знае и да се взема под внимание - е имала и продължава да има най-големия експорт. Но ето че възникна странно обстоятелство, а именно догонване на британския експорт от страна на Германия. Съпоставят ли се експортните цифри на Германия за съвсем не много отдавна отминали години с тези на Британската империя, германският експорт се оказва много малък, а британският - много голям. Сега ще напиша на дъската цифрите за периода Януари - Юни 1914 г. През този период германският експорт е възлизал на 1 045 000 000 лири стерлинги, а британският - на 1 075 000 000 лири стерлинги. Ако в европейското развитие беше изтекла още една година, без да избухне световната война, тогава срещу германския експорт може би щеше да стои по-голяма цифра, отколкото срещу британския. Това не биваше да се случи!

Нещата могат да се видят, без човек да се ангажира емоционално в една или друга насока. Много по-важно от субективните симпатии и антипатии, много по-важно от пулсиращото по такъв опустошителен на чин през всекидневната преса е преди всичко онова, което отделни лелеещи за обективност хора мислят за събитията на съвременността. В близко време на тези неща искам да се спра малко по-задълбочено и от окултна гледна точка. Но аз не бих изпълнил дълга си, ако чисто и просто осветля нещата окултно, без да съм посочил и онова, което е реалност във физическия план. Не мога да Ви създам удобството да превърна оценката така да се каже във въздушна кула, та никой да не пострада; казаното за духовните отношения е редно да хвърля поне малко светлина и върху онова, което може да се знае и би трябвало да се знае за физическия план. Затуй ми позволете да насоча вниманието Ви към нещо, което може би ще Ви заинтригува и което, струва ми се, при вече подразбиращата се непредубеденост на тук присъстващите приятели няма да предизвика осезаемо недоволство. Просто съм длъжен да изпълнявам своя дълг добросъвестно, като привеждам и такива доказателства.

В днешно време несъмнено има люде, които се стараят да се взират про- ницателно в нещата и да ги представят така, както са протекли. Първо- начално би могло да се сметне, че всички хора са предубедени. Но все пак има разлики в предубедеността и на нея също би трябвало да се от- дели малко внимание. Без да се схваща като препоръка иди хвалебствие, все пак бих искал да спомена интересния факт, че тук, в Швейцария, из- лезе една книжка: "Към историята на избухването на войната, предста- вена според официалните документи на кралското великобританско пра- вителство" от д-р Якоб Рухти*15. Тази публикация се различава значи- телно от онова, което днес се среща навред по протежение на половина- та земя относно така наречената вина на Централните сили. Тя е издър- жана в строго научна форма, дори малко педантично, как то се процеди- ра в исторически семинари, и използва предимно документи на британс- кото правителство. В нея се стига до едно заключение, което тук нароч- но не искам да възпроизведа, понеже се отклонява много от онази оцен- ка за центъра на Европа, която обикновено се чува в периферията. Накрая се казва:

"Историята обаче не може да се фалшифицира вечно, легендата не е способна да устои пред научното изследване, тъмните комбинации изли- зат на бял свят, колкото изкусно и фино да са били замислени."

Тази книга, възникнала в историческия семинар на един университет, бе наградена дори от Бернския университет. Следователно днес съществу- ва наградена от швейцарски университет книга, която се опитва да пред- стави нещата по-иначе, отколкото те понастоящем често се срещат спо- ред описанията от гледище на периферията. Това несъмнено е факт, засл- ужаващ респект, тъй като никой не ще посмее да обвини семинара по история към Бернския университет, че е бил подкупен или нещо по- добно.

Нека приведа и още един факт. От известно време се води дискусия между Клемансо, мистър Арчър и Георг Брандес*16 - с един акцент! Преди войната това не беше обичайно. Георг Брандес е датчанин, датски писател. Повечето от Вас сигурно го познават, защото той е един от най- успешните европейски писатели. Не смятайте, че днес го споменавам за- ради особено предпочитание, тъй като той се числи към най-не симпа- тичните ми писатели, към писателите, които понасям най-трудно.

След тези уводни думи ще Ви прочета последната статия, написана от Брандес по повод на един спор с Грей*17, мистър Арчър и Клемансо. Но, както казах, разчитам, че ще се потвърди онова, което предпоставих по отношение на нашия кръг: наличието на умение да се прави разлика и да не се допуска, че искам да злепоставя никой народ. Изразявам не свое мнение, а само Ви чета статия от Георг Брандес. Той пише:

"Тъй като - било в чуждестранни вестници, било в онези анонимни писма, от които цветът на датския плебс излъчва своя аромат - съм срещал нападки и лично срещу мен, нека веднъж завинаги да отбележа само следното: Имам честта да бъда член на три видни лондонски клуба, бях президент на единия и вицепрезидент на другия, почетен член съм на три научни дружества и почетен доктор на един шотландски университет. Следователно с Великобритания ме свързват здрави връзки, дължа дълбока благодарност на литературната и художествената общественост в Англия и винаги съм изпитвал силна привързаност към британския начин на живот и дух.

От страна на Германската империя и на Австро-Унгария никога не ми е била оказвана по някакъв начин дори най-малката чест, не съм получавал дори най-малкото "червено птиче" от четвърта степен", не съм бил член на никое германско сдружение, нито на научно дружество и никога германски университет не ме е удостоявал с най-дребно отличие."

Въпреки че в тази сфера съм чувал доста много, аз също никога не съм чувал някое германско дружество да е било склонно да даде отличие на Георг Брандес; по-скоро би проявило склонност здравата да ругае по негов адрес!

"Заради изявленията ми относно Северен Шлезвиг от близо двайсет години германската преса ме хули с все сила. Следователно изобщо не може да се твърди, че са ме били подкупили да защитавам каузата на Германия."

Съвсем вярно! Това, драги приятели, беше кратко въведение. Ще добавя само, че Брандес беше най-интимен приятел на Клемансо. Веднъж в Австрия, докато двамата пребиваваха в имението на едно познато семейство, лично аз попаднах на една пейка, на която - както ми бе разказано - Клемансо и Брандес са седели във великолепно, любвеобилно единение и на която бяха издълбани двете имена "Клемансо и Брандес" От тогава в това красиво силезийско обиталище" пейката се нарича пейка на Клемансо и Брандес. Един път, като изнасял лекция в Будапеща, Георг Брандес заявил:

"Тъй като не умея да си служа с унгарския език, няма да Ви говоря на унгарски, а понеже езика на немците харесвам толкова малко, колкото и тях самите, няма да говоря и на немски, а ще изнася лекцията си на френски език."

Виждате, че за един германец не съществува никакво основание да изпитва особена любов към Георг Брандес. Сетне продължава:

"Следователно изобщо не може да се твърди, че са ме били подкупили да защитавам каузата на Германия. Ако смятаното от мене за истина съм изразявал безпристрастно, това положително се е дължало на нещо

друго, а не заради туй, че съм разчитал на благоволенieto на кайзера, както неуместно внушава господин Клемансо."

Не знам дали след написването на това изречение едното от имената на пейката вече не е заличено! По-нататък Брандес пише:

"Мистър Арчър изхожда от постановката, че единствено Централните сили (известни лица от тези сили) били виновни за войната и се били подготвяли за нея. Това е все същата постановка, на която човек непрестанно се натъква при съюзниците: недостатъчната подготвеност за войната доказвала, че едната страна била агнето, а другата - вълкът.

По мое мнение липсата на готовност за война у една сухоземна сила през лятото на 1914 г. не доказва сама по себе си нищо друго освен известно безгрижие, небрежност, немара и недостатъчна предвидливост на отговорните места. Ето защо една нация спокойно може да се е надявала чрез война да овладее насилствено откъснати нейни провинции. Не е трудно човек да си представи, че общественото мнение отдавна е качествявало една такава война като свещен дълг и че някой въпреки това е бил достатъчно нехаен да не поддържа военното си дело на равнище.

А важното за една сухоземна сила е валидно в не по-малка степен за една военноморска.

I

На 27. Ноември 1911 г. в английския парламент се поставя въпросът, дали Мароканското споразумение между Англия и Франция от Април 1904 г. би могло да се тълкува - било от страна на френското, било на английското правителство - в смисъл, че при известни обстоятелства то включва военна подкрепа по суша и по море и кои евентуално са тези обстоятелства. Отговорът се свежда до това, че дипломатическата подкрепа не обуславя военна или морска. Същия ден сър Едуард Грей заявява: "Нека се опитаме да се освободим от цялото това подозрение за тайни спогодби. На долната камара предоставихме всички непубликувани клаузи на споразумението с Франция от 1904 г. Не съществуват никакви други задължения. Откакто правителството встъпи в длъжност, ние самите не сме сключили нито една тайна спогодба от какъвто и да било род."

На 3 Август 1914 г. сър Едуард Грей прочита в парламента между другото следния пасаж от един документ, изпратен от него на 22 Ноември 1912 г. на френския посланик в Лондон: "Вие обърнахте внимание на това, че ако едно от правителствата има сериозна причина да очаква непредизвикана агресия от страна на трета сила, за него би било важно да знае дали в дадения случай въпросното правителство би могло да разчита на въоръжена помощ от другото. Съгласен съм с Вас, че доколкото едно от правителствата има сериозна причина да очаква непровокирано

нападение от страна на трета сила или нещо ("something") застрашаващо всеобщия мир (едно извънредно разтегливо определение), то незабавно трябва да обсъди с друго то дали двете правителства да действат заедно, за да предотвратят нападението и да запазят мира, и в такъв случай какви съвместни мерки би било редно да вземат те." В същата реч се казва: "Ние не участваме във френско-руския съюз. Не познаваме дори изразите, с които той е дефиниран."

В скоби Брандес добавя: "Извънредно странно твърдение."

"По време на интерпелационните дебати през февруари 1913 г. лорд Хю Сесил казва: "Доста широко разпространено е убеждението, че страната се е обвързала с някакво задължение - не точно договор, а задължение, което се основавало на дадено от правителството уверение да се съдейства на значителна въоръжена сила в Европа." Мистър Аскуит прекъсва оратора с думите: "Чувствам се принуден да заявя, че това не е истина."

На 24 Март 1913 г. министър-председателят отново бива запитан дали при известни обстоятелства британски войски биха могли да бъдат свикани с цел прехвърлянето им на континента. Той отговаря: "Както вече нееднократно бе изтъквано, тази страна няма задължения, които да са останали неизвестни на обществеността и парламента, и които биха могли да я тласнат към участие в някаква война."

Дали този отговор съответства на истината? Когато през следващата година отново плъзват слухове, сър Едуард Грей отговаря на 28 Април 1914 г.: "В момента положението на нещата е същото, както министър-председателят го окачестви в отговора си на 24 Март 1913 г." При повторно запитване на 11 юни 1914 г. Сър Едуард Грей отвръща: "Не съществуват никакви неоповестени споразумения, които биха възпрепятствали или ограничили парламента или правителството в свободата им да вземат решения дали Великобритания да участва в една война."

Това явно и без преувеличение може да се нарече увъртане.

Нали все пак съществува писмото до М. Камбон от 22 Ноември 1912 г., където Англия с ужасния канцеларски стил на дипломатическия език, но недвусмислено се обвързва да участва във всяко военно начинание, към което Русия би съумяла да подбуди Франция."

Стилът наистина е нещо, което причинява страхотна болка.

"А още по-странно завършва речта на министъра на външните работи, който казва: "Но ако се наложи да бъде постигната някаква договореност, която да направи необходимо оттеглянето или изменянето на изявлението на министър-председателя, то тя по мое мнение би трябвало да се представи на парламента и аз приемам като даденост, че това непременно ще стане." Цял свят знае, че това не стана.

II

Приведените извадки от парламентарни речи доказват, че Великобритания не е била неподготвена за война с Германия. Мистър Арчър смята за установено, че от страна на Германия една война с Великобритания била страстно желана.

Общоизвестна е констатацията, че за германското правителство обявяването на война от Англия е било толкова неочаквано, че е предизвикало стъписване. Във връзка с това германското правителство може да се нарече наивно, но неприятната му изненада е извън всяко съмнение. Както удостоверява сполучливо С. Х Нормън, кайзер Вилхелм е имал известно основание да се надява на неутралност от страна на Англия. През 1900-1901 г. той бе предотвратил една европейска коалиция, която целяла да принуди Англия да гарантира на Южноафриканските републики мир при благоприятни условия. Своята дружелюбност към Англия бе доказал чрез отказа си да приеме в Берлин пратениците на бургския народ, които били аплодирани в цяла Европа; както изрично оповестил в известното интервю за "Дейли телеграф" през 1908 г.*20, той отклонил поканата на Русия и Франция съвместно с тях да направи постъпки пред Англия за прекратяване на Бургската война.

Нито Франция, нито Русия се осмеляват да му противоречат."

Бих могъл да добавя още нещо от писанията във въпросния "Дейли телеграф", което да прозвучи далеч по-ярко в сравнение с казаното от Георг Брандес тук, ала не желая да правя никакви добавки!

"Следователно по онова време кайзерът съвсем не е ламтял толкова за война с Англия. И никак не би било лесно да убедиш един мислещ човек в това, че шест години след публикуване на интервюто той усърдно се бил заел да поведе война едновременно с цялото земно кълбо. Няма съмнение, че правителството му е смятало погрешно, че си е правило сметката без кръчмаря. Но през 1914 г. то не желае никаква война с Англия, а необузданата народна омраза срещу англичаните, избухнала в Германия по толкова грозен начин, произтича именно от изненадата в лицето на Великобритания да се открие един неочакван, невероятно силен враг.

Германската дипломатия прави всичко, което е по силите и, за да съхрани в последния момент неутралитета на Англия. Тя внимателно опипва почвата. Германският канцлер предлага на сър Едуард Гоушън застъпничеството си за ненакърняване на френската държавна територия, ако на Германия ѝ е отредено да надвие Франция и Русия. Сър Едуард Грей се отнася отрицателно, понеже Германия не иска да разпростре гаранцията си и върху френските колонии. После княз Лихновск*21, посланик на Германия в Лондон, запитва дали Англия ще се съгласи да остане неут-

рална, ако германците не нарушат неутралитета на Белгия. Такава гаранция съср Едуард Грей не желае да даде, той иска да си запази свобода на действие. (I did not think, we could give a promise of neutrality on that condition alone.) Дали би дал съгласието си, ако Германия гарантира целостта както на Франция, така и на колониите и? Не, не желаел да се обвързва. А ще посочи ли тогава сам условията, при които би бил склонен да обещае неутралитета? Също така не. (The ambassador pressed me as to whether I could formulate conditions on which we would remain neutral. He even suggested that the integrity of France and her Colonies might be guaranteed. I said that I felt obliged to refuse definitely any promise to remain neutral on similar terms, and I could only say that we must keep our hands free.)

Когато впоследствие съср Едуард Грей твърди, че при тези предложения княз Лихновски положително ще да е превишил своите пълномощия, това е тъкмо защото британският външен министър е и остава убеден, че по онова време Германия изпитва непреодолимо желание да се бие едновременно с Русия, Франция, Англия и Белгия."

Позволете ми тук да вмъкна една кратка забележка. От току-що прочетеното следва, че е било нужно само едно единствено изречение от Грей, за да се предотврати нарушаването на неутралитета на Белгия. Аз обаче не вниа Грей в нищо, тъй като той е марионетка на съвсем други сили, на които ми се иска да се спра по-нататък. Напротив, смятам го за съвсем честен, но извънредно равнодушен човек; все пак не знам до колко днес е допустимо да се дават подобни преценки! И така, нужно е било само едно-единствено изрече ние от него, за да се предотврати нарушаването на белгийския неутралитет, а би могло да се добави, че е било нужно едно-единствено изречение и войната на западния фронт е щяла да бъде избягната. Това са неща, които светът един ден ще узнае.

Мисля, че в известна степен тези неща все пак са от голяма важност, защото те са факти. А Брандес продължава:

"Както вече бе споменато и както става ясно за здравия човешки разум, Германия имала готовност за една германско-руска война, ако до нея се стигнело в резултат на нахлуването на Австрия в Сърбия. Германия нямало да посегне на Франция (и Белгия), стига да се държала неутрално. Но както се знае, Франция бе твърдо решена да се притече на помощ на Русия - една политика, за чиято мъдрост бъдещето ще даде оценка, но която засега доведе дотам, че десет милиона души прекарват седемте дни на седмицата в отвратително взаимно избиване. Английското министерство на външните работи се бе задължило тайно, без знанието на парламента, в случай на европейска война да се притече на помощ на Франция. Ако това задължение се оповестеше, общественото мнение в

Англия може би щеше да го одобри вследствие на новите, ала силни симпатии спрямо Франция. Но ако то знаеше всичко, положително нямаше да одобри принудата, в която Англия изпаднаше, щом като чрез обвързаността на Франция с Русия (единствената сила, която в една война нямаше какво да загуби) Англия биваше заставяна да воюва. Човешките ресурси на Русия са толкова големи, че загубите на човешки живот през войната почти не се вземат под внимание, а ако националните страсти се разгорещат и войната се доведе до победен край, това само ще укрепи консервативното правителство.

Ако беше осведомено за реалното политическо положение, общественото мнение във Великобритания щеше да е разбрало, че изходът от спора не би могъл да предвещава нищо добро за свободата или благого на човечеството. Победяха ли съюзниците, това само щеше да увеличи неимоверно домогването на Русия до победата на една система на управление, която бе противоположна на тази във Великобритания. За руския народ, който спечели сърцето на Европа, тази победа не би донесла никакъв напредък.

III

Не вярвам моят уважаван опонент мистър Арчър да ненавижда пруския милитаризъм повече, отколкото аз. Той е обусловен от двете дълги и застрашени гранични линии между Германия и Русия, от една страна, и между Германия и Франция, от друга."

Това, моля Ви се, го казва човек, който никога не е получавал най-малката "червена птица", пък било то и четвърта степен!

"Онова, което прави пруския милитаризъм извиним пред Франция, е фактът, че французите са завладявали Берлин около дващест пъти, докато германците само на два пъти са бивали в Париж. Той отблъсква чрез своята кастовост и своето високомерие, но едва ли е по-лош от милитаризма на други страни."

Казва го Георг Брандес, който не притежава най-дребната "червена птица", пък дори и четвърта степен!

"По време на аферата Драйфус Европа, включително и Англия, наблюдаваше със загриженост какви форми е в състояние да приеме френският милитаризъм. Що се отнася до руския милитаризъм, то..."

- същото като Георг Брандес чистосърдечно го казвам, разбира се, и аз!

"... идиличните и приветливи руснаци, за които толкова бленува моят почитан приятел Уелс и които на нас останалите също са завъртели главата, изклаха през 1900 г. безжалостно цялото китайско население в Благовещенск и околността му. Казаците навързвали китайците за плитките им и ги пускали да се носят по реката в лодки, които не можели да ги издържат. Когато жените хвърляли децата си на брега и се молели

поне те да бъдат пощадени, казаците набучвали малчуганите на байонетите си. "Жестокост като масовото избиване в Благовещенск и турците никога не са си позволявали", пише някогашният английски цензор по печата мистър Ф. Е. Смит през 1907 г. - годината, когато Англия и Русия подписах; договора, който гарантираше и подкопаваше независимостта на Персия.

Същият английски писател потвърждава описанието за японския милитаризъм, дадено навремето от кореспондента на "Таймс" На 21 Ноември 1894 г. японската войска щурмува Порт Артур и четири дни наред безчинстващи войници колит цивилното население, мъже, жени и деца с необузвано варварство. "От ранни зори до късна нощ дните минаваха в убийства, грабежи и осакатявания, във всевъзможни неопишуеми жестокости, докато градът заприлича на такава кошмарна картина, че всеки останал жив с ужас ще я помни до края на дните си."

Тези неща, казани от Георг Брандес, който не притежава най-дребната "червена птица" - четвърта степен, естествено са били добре известни на човека, написал думите: "Войната сама поражда ужасите на войната и няма защо да се учудваме, когато тъкмо на война се използват модерни средства.*22 Неотдавна обаче чух, че точно това изречение от моята брошура е подразнило особено много някого. То може да подразни само хора, които изобщо не познават историята и на които не е известно последица на какво е едно такова нещо. По-нататък Георг Брандес казва:

"Следователно въпросът не се свежда толкова до това, от коя националност милитаризмът получава окраската си - той навсякъде е доста сходен. На мен ми се ще мистър Арчър да се запознае с беседата за Германска Африка, изнесена от д-р Фьорингер*23 на 30 Януари 1915 г. в Хамбург. От нея би научил какво е трябвало да препратят германските обитатели на Камерун - петдесетина госпожи и господа, изненадани там от обявяването на войната, - когато английски офицери накарали да ги затворят и ги оставили под надзора на чернокожи, които ги малтретирали. Те страдали от глад и жажда. Помолели ли за вода, давали им я във ведро за нечистотии, а един британски офицер заявил: "Няма значение дали германските свине имат вода за пиене или не." Вода за миене също не получавали по време на пътуването си от Лаго до Англия."

В брошурата си не съм отегчавал никого с описването на такива факти; при все това ме упрекнаха, че не пригласям в същия тон, в който се приглася навред. Оспорваше се не казаното от мен в брошурата, ами се роптаеше, че в нея липсва онова, което се говори повсеместно. Към брошурата се отправяше упрекът, че не ругае така, както се ругае на всяка крачка. По-нататък Георг Брандес казва:

"Ето как изглежда английският милитаризъм. Да не би той да е значително по-добър от пруския, когато у англичаните, както и у другите народности на земята, националното чувство бъде разпалено до безумие?"

IV

Нека мистър Арчър ведно с други изтъкнати мъже във и извън Великобритания най-сетне прекрати безконечното разследване, в което бях въвлечен и аз, относно това, кой носел вината за войната и кой чрез изхода и трябвало да изкупи тази вина, и по-добре да се обърне към единствено важния и решителен въпрос, а именно как да се намери изходът от тази преизподня, към която наистина може да се отнесе казаното в "Макбет".

O horror horror, Ъопот! Топкие пот heart

Cannot conceive пот пате thee... "*24

Воюващите са ненаситни. Нали в Париж бе решено търговската война да се води докрай, дори ако войната на оръжията бъде приключена. Нима тази лудост няма да бъде прекратена?

В края на войната при всички случаи ще трябва да се сключи споразумение; и тъй като тя имаше икономически характер, редно е споразумението също да бъде икономическо. Като фактор в свободната търговия Англия посочи пътя на целия свят. Спогодбите по митнически въпроси ще станат неизбежни, неминуемо ще трябва да се правят взаимни отстъпки и да се търси по-голяма свобода, та в крайна сметка да се стигне до световна свободна търговия.

Един мъж от страната, която поначало пострада най-много от войната, белгийският фабрикант от Шарлероа г-н Анри Ламбер*25, изрече спасителната дума, прокарваща пътя на мира, а именно, че единствената благоразумна и далновидна политика, в случая митническата политика, е да бъдеш справедлив, позволявайки на противниковата страна да живее. Той обърна внимание на това, че трайно подобряване на положението в Европа може да се постигне само ако стремящата се към мир част бъде принудена да премахне или поне да намали митата, но при осигуряване на напълно справедлива взаимност. Премахването на митото изглежда единственото разумно и ефикасно средство за елиминиране на известния в икономическата надпревара метод на борба, който англичаните наричат дъмпинг и в който разгорещено упрекуват германците. Митнически конвенции ще бъдат неизбежни дори в невероятния случай, че войната продължи до една унищожителна за противника победа, за която би трябвало още милиони и милиони хора да се пожертват по фронтите или да погинат от рани, болести и лишения в тила. Ако приемем, че победителят реши да наложи (както го изисква Парижката икономическа конференция) на победения такова онеправдаване по отношение на митата, с което да го принизи на по-ниско стопанско равнище, тогава това

би означавало връщане на човечеството към системата на поробване на народите!

Тогава потиснатият, разбира се, ще се стреми с все сила да се изправи на крака, ще използва всяка разпра между победителите и в течение на половин век ще се е освободил. Съюзите ни имат дори половинвековна трайност.

Следователно мирното бъдеще на Европа се базира на свободната търговия. По думите на Кобдън свободната търговия е най-добрият миротворец. Нещо повече дори - тя е единственият възможен миротворец. В предишни времена на старите коне, които трябвало да въртят мелничните камъни, им избождали очите.

Точно така, със заслепени за заобикалящата ги реалност очи, нещастните народи в Европа въртят сега по принуда и доброволно мелничните камъни на войната."

Това е неутрална оценка, но от човек, който оценява не фразьорски, ами в оценката си привежда множество факти и посочва възможността за правилно съпоставяне на тези факти помежду им. Не изразяване на мнение, а посочване на онова, което е необходимо в наше време, когато трябва да се търси истината - ето към какво съм се стремил аз. Защо да е невъзможно отлагането - поне в собствената душа - на дадена оценка, щом на човек му липсва време или желание по подходящ начин да се погрижи за фактите? Духовната Наука може да ни покаже, че оценките, които се дават днес и често се срещат обвити в думите "Борим се за свободата и правото на малките нации", наистина представляват най-безотговорни фрази. Защото всеки, който от малко познава действителността, знае, че такива приказки са равнозначни на това, една акула да желае сключването на мирен договор с онези морски рибки, които са определени да бъдат изядени от нея*26. Естествено не веднага, а може би едва след известно размишление ще се проумее, че многото говорене днес не е нещо по-друго от това, някой да се изправи и да каже: Защо акулите не сключат с рибките, които искат да изядат, договор за междурибно - днес става дума за междудържавно - рибно право? - Людете, които днес говорят за въдворяване на мир, имат предвид, че избиването щяло да престане едва когато съществуват изгледи за настъпването на вечен мир. Всъщност човек не може да си представи нещо по-безумно от схващането, че избиването щяло да трае дотогава, докато в резултат на него се стигнело до прекратяване на войната. При това днес едва ли вече е нужно да си окултист, за да знаеш, че след свършването на тази война в Европа ще минат няколко години и още по-свирепа, още по-опустошителна война извън Европа ще разтърси света. Ала кой го е грижа днес за нещата, които присъстват в реалността? Хората предпочитат да слушат,

когато държавниците декламираат, че за свободата и за правото на малките нации също трябвало да се извърши едно или друго. Слушат дори когато избрани за президенти адвокати*27, които безспорно са били съвсем ловки адвокати за воденето на румънски процеси, се появяват в тогата на мюсюлманския княз... само че това не се забелязва, тъй като в случая се говори за "република" Какво може да се добави, когато хората още слушат лекциите на подобни лица, изнасяни на художествени и литературни теми, за връзките между легенди и митове и между литературните сюжети на Западна и Централна Европа, да не говорим за факти като споменатия неотдавна от мен, а именно как при бурни аплодисменти онзи Метерлинк нарекъл "посредствени духове" Гьоте, Шилер, Лесинг и други.*28 Аз обаче не искам ни най-малко да влияя на Вашата оценка; обръщам само внимание, че при оценяването са необходими перспективи и че ако оценката трябва да бъде истинна, това изисква съвсем други неща в сравнение с широко използваните днес.

Трябва да сме напълно наясно, че е редно струпаното в Централна Европа население да се оценява под съвсем друг зрителен ъгъл, тъй като там човешкото е притеснено, докато обкръжението му подлежи единствено на държавна и политическа оценка - поне още доста време, преди евентуално да са настъпили определени обстоятелства, в случай че войната се проточи години наред. По отношение на Централна Европа въпросът засяга духовното богатство, душевното развитие, всичко онова, което е било създавано в течение на столетия. Пълна нелепост би било да се смята, че в периферията би могло да става дума за нещо сходно; безсмислица би било да се твърди такова нещо. Безспорно е, че навсякъде има какво да се укорява, ала не е все едно дали се укоряват неща, които - за да съпоставим разликата във величините - се извършват в обсадена крепост, или такива, които стават сред обсаждащите я войски. От периферията все още не съм чул оценка, която под някаква форма да се е съобразила с подобни неща.

За да не бъде едностранчив, нека накрая да посоча още нещо. Когато някой иска да бъде справедлив, той винаги си въобразява, че оценява двете страни еднакво, като казва: тук е така, там е така и прочее. Никога обаче не си поставя въпроса: А дали в действителност е така? - Неотдавна един швейцарски вестник публикува статия, която - за да бъде справедлива към двете страни - посочва но съвсем абстрактен начин, че и тук, и там се лъжело. Ами ако се окаже, че казаното в нея е невярно? Говореше се за недостоверността в световната война, а самата статия тъкмо по начина, по който бе написана, беше недостоверна. Сега искам да Ви прочета - донякъде със страх и боязън - нещо, взето произволно от някакво германско списание, за да изтъкна разликата; писаното в съседните

страни несъмнено е достатъчно известно и също така достатъчно известно е, че то действително не се пише с благоразположение към народите от Централна Европа. Защото дори там, където се срещат малко или, да кажем, по-малко хапливи оценки, там въпреки това в предостатъчно количество са налице повече от нелюбезни неща за народността, родила все пак Гьоте, Шилер, Лесинг и други.

В ръцете ми случайно попадна една статия за човешкото достойнство от Александер фон Глайхен-Русвурм*29. Повод за написването и е дало това, че германците били наречени варвари, а в периферията и сега ги наричали така. Глайхен-Русвурм, правнук на Шилер, не се засяга особено от използването на думата варвари. Напротив, той съвсем любезно посочва какво са разбирали гърците и римляните под названието "варвари" и че в него положително не са влагали лош смисъл. Но не на това искам да се спра. По-нататък той се изказва за различните народи; това е една от многобройните днешни статии, написани от хора, които в Централна Европа биха съответствали например на Метерлинк. Моля да ме извините! Глайхен-Русвурм прави разлика между народи и правителства, и то понякога с думи, които - аз само ги предавам, не ги изказвам лично - може би са страшни, ако читателят или слушателят се почувства уязвен като член на съответния народ; но аз не вярвам между нас да има такъв - всички ние сме антропософи и имаме разбира не за тези неща.

Пък и ще чета не думите за правителствата, а статията, за да покажа как Глайхен-Русвурм, който не е толкова известен, но по интелигентност почти не отстъпва на Метерлинк, действително не се бои да каже на своите хора в крепостта каквото има да каже един смел, сериозно мислещ и пряк човек на своите, когато целта му не е да хвърля прах в очите им. От само себе си се разбира, че казаното в крепостта всъщност не засяга околността, тъй като то поначало изобщо не се отнася за нея. При малко по-тактично мислене всеки ще схване какво искам да кажа. Глайхен-Русвурм пише:

"Руският народ е добродушен и благ, каквото и да извършват неродствените му казаци. Престъпното правителство на царизма предизвика войната, но най-великият поет на страната - Толстой, който за нас винаги ще бъде достоен за уважение, проповядваше с вълнуващи думи отвращение към войната. Жестокостите на френската тълпа, глупостта на нейните министри и нескопосните изявления на парижките журналисти и писатели не обезсилват факта, че Франция е отечество на светеца на любовта към ближния - Венсан дьо Пол, който и днес има последователи, и изобщо не са пречка народът в по-голямата си част да бъде трудолюбив и мирен.

Англия си остава родината на Шекспир, тя е дала на света нежни поети, жертвоготовни човеколюбци, философи от най-висок ранг, но при все това се управлява от лъжци и мошеници, а англичаните, които най-много се гордеят с културата си, достигнаха чрез своя начин на водене на война върха на най-гнузното съвременно варварство.

Безхарактерното бандитско правителство на Италия заслужава презрение. На приятелите на страната също бе неприятно и противно всичко свързано с Италия, но от Гьоте насам за древната култура, художественото чувство и красотата и, получихме такава съкровищница, че я пазим в сърцето си незабравима и все така плодоносна.

Ненавистта на нашите врагове спаси може би най-ценното от същността ни. Огорчението, което преживях ме, усещането за небивала антипатия от вси страни напомня предупреждението, което робът е трябвало да нашепне на триумфатора: "Не забравяй, че си смъртен!"

Макар и изречено от устата на нисш, то ни предпазва да не би великодушното да доведе до горделивост и хубавата радост от победата да не се изроди в "хибрис", сиреч в самонадеяност, за която гръцките поети предупреждавали героите си.

Загрижен за достойнството на хората, Шилер смятал, че благородните люде плащат не само с онова, което вършат, но и с онова, което са."

Виждате, че могат да се дават крайно отрицателни оценки за участниците в сегашните събития и въпреки това да не се изпада в хулене на цели народи. Оценки от този род могат да се приведат със стотици, а ако се направи статистическо сравнение как са окачествявани други народи от Август 1914 г. насам, как е ставало това в Централна Европа и как в околните региони, ще се получи странна представа по отношение историята на духовната култура! Засега обаче всеки е далеч от тази мисъл. Засега мистър Ледбийтър*30 се е заловил да съпоставя статистиките за престъпността в Германия и Англия и в "Тиъсофикъл ривю" с големи букви пише колко пъти повече престъпници имало в Германия в сравнение с Англия. Но в един от следващите броеве някой отбелязва, че в статистиката си е пропуснал да вземе под внимание една цифра, която просто е била приведена в друга рубрика и която прави всичко на пух и прах. Струва ми се, че за Англия привежда двайсет и девет хиляди престъпници, а пропуска сто четирийсет и шест хиляди; за Германия са приведени всичките. Но докато статистиката, посочена от него, за да представи Германия като страна с най-многобройните престъпници, излиза в "Тиъсофикъл ривю" със съвсем едри букви, опровержението в следващия брой стои най-отдолу с дребнички букви. Един ден подобни статистики ще бъдат заместени от други и тогава част от казаното в

онази наградена в Берн публикация "Към историята на избухването на войната" наистина ще се окаже вярно:

"Историята обаче не може да се фалшифицира вечно, легендата не е способна да устои пред научното изследване, тъмните комбинации излизат на бил свят, колкото изкусно и фино да са били замислени."

Длъжен бях да дам тези предварителни пояснения, щом скоро възнамерявам да говоря за това, което някои очакват с нетърпение и което, отбелязвам го още веднъж, съвсем не бива да се предлага в удобен вид, както някой може би си мисли. На мен не ми е необходимо да застъпвам едно или друго мнение. Окултистът свиква да вижда и да представя фактите чисти и неподправени и аз много добре знам какво днес незабавно би възразил естествено не човек от нашия кръг, а някой външен относно известни злодеяния и други неща, които именно без необходимата за целта перспектива непрестанно се подемат и разказват. Тези възражения са ми познати, но аз знам също така колко недалновидно е те да се правят и колко малко правещият ги има понятие как стоят нещата в действителност и какво място заемат въпросите за различната вината.

По време на нашия, ако мога така да се изразя, спор с мисис Безант*31 тя успя да ни припише цялата вина. По данни на едно дотогава предано и, но в онзи момент вече отцепило се от нея лице, по онова време тя е постъпвала според принципа: Ако някой бъде нападат от друго и нападнатият вика "Помощ!", то на викация за помощ се казва, че вършел нещо неправомерно, понеже не се оставил доброволно да бъде заклан. От подобно естество са и някои оценки, които се правят понастоящем. В това отношение човек може да се сблъска с най-невероятни неща. Добромерени, благоразположени хора, които в обикновения живот никога не биха преценявали по такъв начин, дават оценки от подобен род относно политически неща, за които не знаят нищо. На тези хора им липсва яснота в оценките и затова въпросът като че ли опира до някакво главно условие за всяко оценяване въобще, но не и до даването на една или друга оценка в една или друга насока.

ВТОРА ЛЕКЦИЯ

Дорнах 9 Декември 1916

Днес бих искал да добавя още няколко бележки към онова, което подхванах в последната лекция. Понеже кореспондира с желанията на нашите приятели, днес и утре ще се опитам да навляза по-надълбоко в този въпрос, но се налагат някои предварителни пояснения, та когато ще трябва да го осветлявам главно откъм духовната страна, което предстои отсега нататък, да няма недоразумения, а да се разбираме правилно. Защото, ако не умее да съзира известни обстоятелства във физическия план

на съвременността и във времената, когато те са се подготвяли, човек няма да бъде в състояние да насочи вниманието си към по-дълбоките окултни страни. Знаете, че тук не става дума за някаква пристрастност, за симпатии или антипатии, а за разясняването на известни обстоятелства, което - както дочух - някои желаят, за да разберат сегашното трудно време. Така че, доколкото ни позволява времето, днес първо искам да предложа някои уводни разяснения.

Най-напред трябва да ни е ясно, че всичко, което привидно се извършва във физическия план, зависи от лежащите в основата му духовни сили. Трудно е обаче да се установи как точно действат тези духовни сили във всеки конкретен случай. Защото на едни места във физическия план са разположени, така да се каже, по-отчетливи пробиви на духовния свят, отколкото на други места. Тук често съм изтъквал, че в известен смисъл съществуват свързващи линии, които с посредничеството на най-разнообразни междинни обстоятелства водят от външния свят до окултни братства, а от окултните братства пък - към вътрешността на духовния свят. Ако някой пожелае да разбере това правилно, ще трябва преди всичко да има предвид, че където хората работят - било за добро, било за зло - с помощта на духовно действащи сили, там винаги се борава с продължителни периоди от време и че нещо извънредно важно е обстоятелствата във физическия план да бъдат обзирани и използвани с определена доза хладнокръвие. Това е наложително най-вече тогава, когато човек иска да се възползва от наличните духовни течения, за да постигне едно или друго нещо. В самия ход на моето изложение ще видите доколко едното или другото се поставя като цел или се постига в добрия или в лошия смисъл. Характерна особеност на онези, които си служат с духовни сили, е това, че те много често - казвам много често, а не винаги - си имат причини да не се появяват лично върху сцената на физическия план, а си служат с посредници, чрез които могат да се осъществяват определени планове. Следователно често пъти се цели тези неща да протичат така, че да остават незабелязани за другите. Нали при различни обсъждания сме установявали, че хората, така да се каже, са невнимателни, не обичат да се вглеждат в онова, което става. От този факт се възползват мнозина от боравещите с някои окултни взаимовръзки, за да постигнат определен ефект. Който отправя поглед към света не по обичайния начин, както се гледа на него, ами го съзерцава с волен, открит поглед, той сигурно знае, че за онези, които желаят да си послужат с такива средства, съществуват подаващи се на внушение хора. Тогава, ако някой си постави за цел да упражни влияние върху лица и като окултист може би не е съвсем добросъвестен, той явно може да осъществи подобни внушения.

Нека вземем един пример. Ще процедирам съвсем просто, но Вие ще видите, че тази простота ни води към вникването в по-дълбоки неща. През 1889 г. Рихард граф фон Пфайл*32, който пребивавал в Петербург и познавал обстановката там, пише за властващия по онова време руски император следното:

"Цялостното впечатление, което ми направи император Александър III съответстваше на онова, което отдавна предполагах: неговото обкръжение умишлено подклажда у него дълбоко недоверие спрямо Германия и това недоверие е дотолкова вкоренено, че за промяна едва ли вече може да се мисли. Той с право беше убеден в собственото си миролюбие, ала също така вярваше на всички свои съветници и на останалите от говорни лица в Русия, много от които за разлика от него съвсем не желяеха мир."

И така, ето Ви на великолепно място човек, който трябва да бъде описан по следния начин: податлив на внушения от страна на онези, които се надпреварват да му повлияят, но които не се показват лично и не искат да излизат на преден план. А сега помислете какво би предприел онзи, който познава определени взаимовръзки, произтичащи от импулса на Петия следатлантски период, и иска да ги използва за собствени цели или за целите на някоя общност? Ще гледа да се добере до подобна личност, като създава впечатление, че няма и най-малкото намерение да оказва някакво влияние върху нея, така че никой не забелязва желанието му да ѝ влияе. Фактически обаче той упражнява влияние. Нужно е само човек да прилага опре делени похвати, да наглася изреченията си, да използва изразните си средства, за да бъде в състояние просто чрез употребата на някои изречения, чрез изговарянето на някои думи и по други начини, които не искам да описвам, да настрои някого в определена посока. На това светът, бидейки в известна степен невнимателен, тоест благоразположен в оценката си за някои хора, естествено ще рече: Е, той с право е убеден в собственото си миролюбие; същевременно обаче вярва на всички свои съветници и на останалите отговорни лица!

Виждате с каква лекота е възможно в неограничен размер онова, което във връзка с друг случай съм разказвал за Блаватска*33. След като онзи махатма, означаван с инициалите К. Н., упражнявал известно време положително влияние върху нея, той бил заменен посредством разни интриги от друг, който бил шпионин в ръцете на някакво сдружение. Същият бил избягал от окултни братства, в чиито високи рангове бил посветен, така че като махатма можел да стои на заден план и посредством Блаватска да постигне неща, до които искал да се домогне.

Чрез привеждането на тези прости примери искам само да Ви посоча на какво трябва да се обръща внимание, когато човек рече да прави преце-

нка; защото чрез начина, по който се пише история, светът нерядко бива напълно заблуждаван. При историографията наистина става дума и за нещо по-дълбоко. Върху най-външната повърхност на физическото битие, в най-външната Майя може примерно да се каже: Щом този или онзи професор е способен човек и познава историческите методи, той съумява да представи вярното исторически. В никакъв случай обаче не е наложително това да бъде така. Дали някой като историограф умее или не умее да представя вярното, зависи от това, да и Кармата го води към опознаване на вярното или не. До това се свеждат нещата. Нерядко вярното намира израз не в онова, към което човек произволно насочва поглед, а ми се разкрива доста често за оногова, който е в състояние да насочи поглед към верните места. Бих могъл да го кажа и другояче: То се разкрива за оногова, чиято Карма го отвежда да види вярното във верния миг там, където чрез едно единствено явление се проявява нещо значително. Защото често пъти в едно единствено явление намира израз онова, което хвърля светлина върху десетилетия и като мълния осветява реално извършващото се. А сега искам да Ви разкажа една кратка история като подготовка за някои неща, които ще бъдат особено важни при предимно духовните разсъждения.

Във Виена имаше един медик*34, има го и сега, но вече не се интересува от тези неща. Още през осемдесетте години той се занимаваше в нормални граници - не в такава степен, в каквата това се върши оттогава насам чрез Фройдовата теория - с аналитична психология, с психоанализа. Чрез своята психоанализа той донякъде имаше големи успехи, понеже беше в състояние въз основа на особености си метод на катехизация да изкопчава от хората какво ли не. През 1886 г. при този лекар доигра един мъж, който създавал впечатление, че таи доста работи в себе си. Налагало се да бъде лекуван, и то като нервен човек. Следователно един лекар, когото го бива в това отношение, имал какво да измъкне от душевния му живот - златна мина, така да се каже. Касаело се за един извънредно интересен случай. Лекарят установил, че пациентът му бил личност, замесена в най-различни политически течения, и че умееел - както се казва - да си пъха носа навсякъде и бил вътре в играта; той узнал, че освен туй въпросното лице пишело статии за някои списания и че тези статии оказвали голямо влияние върху владетеля на съответната страна*35.

Пациентът, който се казвал Войдаревич, бил дошлият много късно на бял свят потомък на някогашни воеводи от Херцеговина и доверил всякакви неща. Между другото бил точно осведомен накъде водели нишките, когато преди началото на Руско-турската война през седемдесетте години от Русия се плетяла мрежата в Херцеговина и Босна. При обикно-

вени обстоятелства такъв човек не издава подобни работи, но зае ме ли се, с него психоаналитик, най-вече излизат неща, които иначе не биха излезли. Та след като многократно бивал катехизиран, станало ясно, че на времето и той бил замесен, когато преди обявяване на войната, в края на седемдесетте години, крал Милан и Никита*36 се противопоставили на Турция и се извършвала подготовка за въстанията в Босна и Херцеговина. От руска земя на Никита и Милан бил даден повод да обявят война на Турция. И ето, външно погледнато, човек си казва: На Балканите хората се опълчват срещу лошото турско отношение. То сигурно е било такова, това не бива да се отрича. Аз само представям взаимовръзките и тук трябва да стане ясно, че причините често пъти се намират много по-назад в миналото и биват създавани. Останалото, каквото научил от онзи Войдаревич, дало повод на лекаря незабавно да се отнесе до едно отговорно място на своята страна; защото, макар и да се касаело само за откъслечни изречения, лекарят, който бил съобразителен човек, можал да си направи доста заключения. От Войдаревич той узнал, че пребиваващият във Виена руски посланик не заминавал за Цариград, както общавали вестниците, ами за Петербург. Освен туй се оказвало, че руският външен министър" не отивал - както твърде ли вестниците - на бани в Чехия, ами си оставал въкъщи. Странно впечатление направили на лекаря тези положения, че руският посланик в Цариград пътувал през Виена за Петербург, че руският външен министър*37 не отивал на бани в Чехия, ами си оставал в Петербург, та там да приеме посланика, и че вестниците съобщавали съвършено друго. И тогава - това са онези неясни, подобни на инстинкт интуиции - през ума му като мълния минало: Цялата тази работа стои във връзка с това, че в България трябва да бъде свален Александър фон Батемберг*38. На лекаря това му се сторило доста нередно и той го съобщил на отговорно място. Но на отговорното място не знаели нищо повече, освен че руският посланик пътувал за Петербург, както се казва, по частна работа и те били, както много често се случва, доволни от такова сведение, тъй като понякога хората тъкмо на отговорно място са изпълнени с окова чувство на невнимание, за което вече говорих, и съвсем не са склонни да проверяват нещата по-задълбочено. И седмица подир това Батемберг бил принуден да абдикира. Виждате - едно за историка само по себе си незначително събитие, ала все пак такова, което хвърля светлина в най-широкия смисъл. И ако на лекаря не му се бе удало "случайно", както се казва, да измъкне тези неща психоаналитически от Войдаревич, те никога нямаше да станат известни. Но нишките на Кармата имат странни пътища и чрез катехизирането се знае просто, че Войдаревич, който бил издал още нещо в тази насока, е бил предопределен да стане воевода в Босна и Херцеговина,

ако цялата тамошна история се развиеше сполучливо за потомците на старите воеводи. От светлината, хвърлена върху случая, се знае как са протичали нишките от руския Изток към Херцеговина и Босна и историята, която впоследствие е изиграла голяма роля, може да се долови от нейния първоизточник. Защото въпросният Войдаревич от самото начало е участвал в цялата работа в услуга на Русия.

Виждате, тук става дума съвсем определени цели да се осъществят не точно с помощта на чародейство, но при всички случаи чрез правилно използване на обстоятелствата във физическия план. Само поради това, че се бил изнервил, онзи Войдаревич стигнал до положение да не може да изпълнява правилно задачата си; защото на него са му били внушени много неща и той е бил избран за много работи. Ето Ви един превъзходен пример за това, как се действа на света, като в същото време съзнателно се заличават следите, в които ще се прояви действието. По този начин ще добиете представа, че оценяването на обстоятелствата в света съвсем не е толкова лесно, както обикновено си го мислим. Защото онези, които донякъде иззад кулисите на световната история искат систематично да участват в действието, знаят много точно по кой начин се употребяват такива нишки и притежават хладнокръвието за използването им по съответния начин. А в това отношение има какво да се използва. Само стремежът към познание и волята за познание могат да доведат човека до ясно ориентиране в нещата на света.

Ако човек иска да разбере онова, което в момента се стараят да разберат и много от нашите приятели; той трябва да вземе под внимание какво е дадено, за да бъде употребено, за да бъде използвано. Нека вземем под внимание как се проявяват теченията на Петия следатлантски период чрез някои външно възприемаеми стремежи и факти от съвременността в най-широк смисъл. Да се спрем най-напред на руския народ в източната част на Европа, за който още миналия понеделник споменах, че е легнал - тъй да се каже - на сърцето на цяла Европа. В руския народ, ведно с различните други славянски племена, живее - това нерядко съм го посочвал - народностният елемент на бъдещето; защото в народностността, която там се свежда до славянското, живее онова, от което някой ден трябва да се вземе материалът за духовното течение на Шестия следатлантски период.

В рамките на славянския елемент пред нас на първо място застава самият руски народ, а подир туй - останалите славянски племена, които безспорно се различават от руския етнос, но като славяни все пак се чувстват до известна степен свързани с руските славяни. От тази взаимовръзка произтича или е произтекло онова, което днес означават като панславизъм и което като своего рода усещане за съпринадлежност в духовно-

то, в емоционалните изживявания, в политическото и в културния живот преминава през всички славяни. Доколкото е заложено в народната душа, то, разбира се, е нещо съвсем почтено и правилно във висшия смисъл на човешката еволюция, въпреки че днес прекалено много се злоупотребява с думата "пан".

Познаващият обстоятелствата е в състояние да нарече "панславизъм" онази духовна общност, която пронизва, ако мога така да се изразя, славянските души по току-що изложения начин. Да се говори за "пангерманизъм", независимо дали това става в Германия или извън нея, е безсмислица, а не само нелепост, защото не всички неща могат да се пхнат в един калъп. Което не съществува, за него не може и да се говори. Понякога нещо може да възникне като теория и да витае в нечии глави; с него обаче не се схожда реалното; което пронизва отделните славянски души и е различно за отделните славянски народности. Фактът, че в източната част на Европа установяваме наличието на един диференциран народностен елемент, е известен на всички, които от XIX век насам сериозно са се занимавали с определени окултни познания. Окултистът знае и винаги е знаел, че в славянската душевност живее бъдещия народностен елемент. И ако сред окултистите на Теософското Общество се е твърдяло нещо друго, примерно, че този бъден елемент за шестата подраса се крие в американците, то това доказва само, че тези окултисти не са били или не са никакви окултисти или пък че искат да постигнат нещо друго в сравнение с онова, което е предвидено във фактите. Следователно ние трябва да държим сметка, че на изток от нас съществува един носещ в себе си определено бъдеще, произтичащ като че ли от кръвта елемент, който днес все още до голяма степен е наивен, не се е опознал, но пророчески-инстинктивно съдържа онова, което един ден трябва да се развие от него. Под формата на мечти то често е налице. И както също така на всеки окултист е известно - имам предвид не външно, а като културен факт, - като най-напреднал, религиозно и политически, а оттук и културно най-укрепнал по категоричен начин изпъква полският елемент, който се различава от всички останали славянски племена по това, че има единен, вътрешно укрепнал духовен живот с изключителен размах и устойчивост. Днес искам само да скицирам това, но с тия неща може би ще се занимаем и по-по дробно.

Нека поставим сега пред душата си онова, което току-що обрисовах. Като своеобразна противоположност на току-що обрисуваното съществува духовният живот на британския народ, който в по-дълбокото си значение също така е добре познат на окултистите. Имам предвид образа на духовния живот, както го вижда светът с оглед на британските институции, на британския народен бит. В този елемент се съдържа най-

вече един извънредно силен политически характер, той във висша степен притежава политическа предразположеност. Последницата от това е, че от този елемент е произлязло тъй възхитителното за целия останал свят политическо мислене, в известен смисъл най-прогресивното, най-свободното политическо мислене. И навред, където в останалите региони на земята са се търсили политически институции, в чиито рамки да може да се настани свободата във вида, в който е била схващана от края на XVIII до началото на XIX век, там се е заимствало от британското мислене. Френската революция от края на XVIII век е била всъщност по-скоро израз на емоции, била е по-скоро изблик на страсти, а доколкото в нея е имало мисли, те са били привнесени от британското мислене. Как да се изковават политическите понятия, как да се изграждат политическите групировки, как народната воля да бъде вливана във възможно по-свободни политически организации, та да може да въздейства от всички страни - това съгласно първоначалната си уредба намира израз именно в британското политическо мислене. Оттук и толкова широкото подражание на британските институции в устремите към възход държави през XIX век. На много места са се правили опити за възприемане на нещо от британския начин да се живее парламентарно, да се изграждат парламентарни институции, защото в тази насока британското мислене е главният учител през по-ново време.

През XIX век, приблизително до последните му десетилетия, именно в Англия това политическо мислене се проявява от страна на политически извънредно изтъкнати личности, които оформят мислите си напълно в духа на въпросното политическо мислене. И тогава се вижда преди всичко, че това политическо мислене би могло да допринесе за благополучието на света, стига човек да се довери само на него и да остави единствено това политическо мислене да се разгърне във външните структури на различните сдружения. Ето защо се появяват личности, които в една или друга насока може да са едностранчиви, но в мисловни те си форми изцяло се придържат към духа на това политическо мислене и по такъв начин се стараят да постъпват като особено изтъкнати и същевременно етични личности. Ще припомня Кобдън, Брайт*39 и т.н., пропускайки по-великите, които обикновено се посочват; защото в тази сфера някой много лесно може да кривне встрани, щом го поставят на доста видно място. Затова назовавам такива, които не са кривнали в никоя посока и наистина са значителни в смисъла, който имам предвид. Но биха могли да се посочат още много други имена. Там току-що обрисуваното от мен действително е било налице като един импулс до към деветдесетте години на XIX век и в известен смисъл представлява противоположност спрямо онова, което по-преди приведох като присъщо на славянството.

Защото този похват за изграждане на мисли при политическото ориентиране е заложен изцяло в характера на Петия следатлантски период. Там му е мястото, там подлежи на формиране. А от хората, за които стана дума, той е бил подет по правилен начин. Следователно в единия случай ние имаме това, което се проявява чрез разум, чрез мъдрост, чрез политически морал, а в другия - онова, което не само в душите, но и в кръвта е заложено дълбоко като народностен елемент на бъдещето.

И трябва да бъдем наясно, че разказваното от мен тук не е просто плод на моята мъдрост - през целия XIX век то е било виждано от хората, които са се интересували от тези неща, по същия начин, както Ви го изложих сега. В онези западни братства, за които специално Ви разказвах, е съществувало съвсем точно познание за описваното, както и за взаимовръзката на тези неща с еволюционното течение на Петия след атлантски период и с прехода към Шестия следатлантски период. А някои са проявявали желание - ще видим доколко в добрия и доколко в лошия смисъл - да използват съответните сили. Защото кали това са реално съществуващи сили: от една страна талантът за такова мислене, а от друга - съответен народностен елемент на бъдещето.

Който рече сега да се възползва от такова нещо, може да го стори. Налице е естествено е не само описаното от мен - това са течения, редом с тях има други течения и човек постепенно трябва да насочва внимание то си и върху тях. На света съществуват средства за извършването на, бих казал, внушения на едро. Ако никой поиска да извърши внушения на едро, умът му ще трябва да роди нещо впечатляващо. Както един отделен човек може да бъде подложен на внушение, за което вече Ви говорих, така чрез прилагане на подходящи средства може да се внушава на цели групи от хора, особено когато се знае какво конкретно свързва хората от тези групи. Силата, намираща се в един отделен човек, може да се отправи в определена посока. Тогава той може да е убеден в дълбокото си миролюбие, но делата си извършва поради това, че му се внушават отнякъде: той е напълно различен от онова, което върши. Обаче при наличие на необходимото познание така може да се постъпва и с душите на цели групи, стига само да се изберат подходящите средства. Една сила, която е жива, но няма - както силата в някои славянски племена - определена посока, трябва, така да се каже, чрез внушение на едро да бъде тласната в определена посока.

Има едно такова внушение на едро, което е подействало чудесно, действа и ще продължи да действа - така нареченото "Завещание на Петър Велики". Историята на Петър Велики*40 Ви е известна и Вие знаете как този Петър Велики се е стремил да въведе западен начин на живот в Русия. Не е нужно да Ви го представям, справка можете да направите във

всеки енциклопедичен речник. Тук не искам да описвам външна та история, нито да пораждам симпатии към едно или друго, а само насочвам вниманието - отпърво по най-прост начин - върху определени факти. Много от казаното за Петър Велики е вярно, ала не и това, че е написал въпросното завещание. По отношение на Петър Велики това завещание е фалшификат, то не е съставено от него, а се появява в даден момент, както се появяват такива неща, поради най-различни скрити подбуди. Бива подхвърлено в хода на развитието на човечеството, оказва се налице, няма нищо общо с Петър Велики, но явно е свързано с други скрити подбуди и действия убедително, защото предоставя на Русия - не казвам на славянския народ, а на Русия - занапред виндикация по такъв начин, че тя да се разпрости върху Балканите и Цариград, върху Дарданелите и т.н. Всичко това стои в завещанието на Петър Велики. Човек така се впечатлява от това завещание на Петър Велики, че си казва: Тази работа на истина не е шега, ами е извършена с широк, гениален размах! От време на време все още се замислям какво впечатление направи това завещание на Петър Велики, когато веднъж в един воден от мен учебен курс*41 го разгледах семинарно с някои слушатели, за да покажа важността на отделните точки на завещанието и тяхното влияние върху културното развитие на Европа.

Но когато човек иска да се възползва от подобно действие, нещата винаги опират до това, не просто да бъде породено някакво течение, ами дадено течение да се остави да бъде пресечено от друго и двете някак си взаимно да си повлияят. Твърде малко се постига, ако с едно течение се тръгне, така да се каже, право напред; редно е навремени да има възможност върху това течение да се хвърля светлина отстрани, та някои работи да се пообъркат, някои следи да се заличат, едно или друго да се губи в непроницаем гъсталак. Това е много важно. Оттук произтича и фактът, че някои окултни течения, които си поставят една или друга задача, понякога си поставят съвсем противоположни задачи. Тези противоположни задачи действат така, че в известна степен всички следи биват заличавани. Бих могъл да посоча едно място в Европа, където навремето в определен момент, в който се касаеше за нещо значително, голямо влияние упражняваха някакви така наречени франкмасони, така наречени тайни дружества, сиреч известни хора действаха под сугестивното влияние на определени франкмасонски общества, зад които обаче имаше окултен фон. Тогава целта беше следите на онова място да се замъглят. Ето защо на въпросното място бе включено малко йезуитско влияние, така че се получи смесване на франкмасонското и йезуитското влияние, понеже има доста високи инстанции, които в еднаква степен са франкмасонски и йезуитски, империи, които могат да си служат със

средствата и на йезуитството, и на франкмасонството, та чрез взаимодействието си да постигнат каквото са си наумили. Не бива да се смята, че на света не може да има хора, които да са едновременно йезуити и франкмасони. Те просто са превъзмогнали положението да се действа само на една от двете страни. На тях им е известно как обстоятелствата трябва да се подемат от различни страни, щом се цели да бъдат тласнати в определена посока. Казвам това, за да насоча вниманието - отново по най-прост начин - върху известни взаимовръзки.

Та Петър Велики - нека се върнем пак на него - въвежда западен дух в Русия. Много истински славянски души дълбоко ненавиждат и изпитват силна антипатия към всичко, което именно Петър Велики внася в Русия като западен елемент. Възможно е по време на сегашната война това чувство да се е усилило особено много, но то винаги е било налице. Налице, от друга страна, е завещанието на Петър Велики, което без спорно не е негово, ала някак си се е появило, и което в същото време е способно сега да използва сугестивно не един отделен човек, а цели славянски комплекси, да оказва широко внушение върху огромни народни маси, в които същевременно живее антипатията срещу Запада, символизиран от името на Петър Велики. Тук в едно и също време имаме по един, бих го нарекъл, исторически гениален начин две неща: симпатия към завещанието на Петър Велики и антипатия към всичко западно, които действат напълно безредно - толкова безредно, че точно това безредно действие може да се окаже извънредно резултатно. По такъв начин изтъкнахме една друга страна на това течение в Източна Европа. В по-нататъшното си изложение ще посоча как след дългогодишната подготовка на едно такова течение от даден момент нататък може да бъде използвано. Тогава вече се разполага с такова течение, в което като че ли са се влели две отделни течения. В самото начало казах, че се разчита на продължителни периоди от време. След като едно такова течение бъде насочено, така че да се е превърнало в нещо, оттам насетне то вече може да бъде използвано.

Но нека извършим подготовката и по по-друг начин. Бих искал да Ви посоча още едно течение, което сега върви на запад успоредно с онова, чийто продукт в известна степен е най-зрялото досега политическо мислене за Петия следатлантски период. Това друго течение се е ограничавало повече в окултното и само от време на време, мистифицирано в разнообразни обществени дейности, е проявявало своя окултен фундамент. Отново ще трябва да се позова на някои западни окултни братства, които се характеризират най-вече с това, че имат точни познания за обстоятелства като описваните от мен сега и обучават учениците си какво представляват Петият, Шестият следатлантски развоен период и що за

сили са замесени там - как единият елемент действа като мъдростен, а другият като народностен, и които в същото време показват на своите ученици как такива неща могат да се използват в една или друга насока. Основна теза при такива окултни направления, които - както казах - се извяват в братства, е това, че за Петия следатлантски период английски говорещите представлявали същото, каквото римският народ е представлявал за Четвъртия следатлантски период. Това е базисна постановка при тези окултни братства, като се настоява при всички положения да се взема предвид следното: Латинският елемент бил онова, върху което погледът трябвало да се насочва най-напред. Той намирал израз в различните романски култури и народности (не проповядвам нищо от себе си, а само повтарям постановката, която винаги е бивала привевдана) и бил обречен да затъва все повече и повече в материализма на науката, в материализма на живота, в материализма на вярата. Това само по себе си не бивало да тревожи, тъй като само ще изчезнело чрез упадъка, в който се озовавало. Ето защо, казват, вниманието трябвало да се насочва главно върху факта, че онова, което бивало наричано латинска раса, е на път съвсем да изчезне, представлявало загиващ елемент и че задачата била грижливо да се подготви и предприеме всичко за загиването на латинския елемент.

Този възглед стига дотам, че според неговите твърдения във всички политически импулси, но също така и във всички окултни и религиозни импулси трябвало да бъдат възприемани онези сили, които придвижват латинския елемент надолу по наклонената плоскост. При това човек външно можел да показва, разбира се, каквото си иска; но подкрепяно трябвало да бъде всичко, което служи, тъй да се каже, за опразване на света от този латински елемент. Твърди се, че Петия следатлантски период имал специалната задача преди своя край да доведе нещата дотам, че както в края на Четвъртия следатлантски период всичко било пропито от романската култура, така в края на Петия всичко от запад на изток да бъдело пропито от културата, произтекла от английски говорещите народи. Говоря само за онова, което е било и е налице като постановка в онези окултни братства и което по съответен начин е могло да бъде извлечено и е извлечено. Освен туй винаги се е учело, че точно както германско-британският елемент, както се казва там, се бил противопоставил на римляните, така славянският елемент щял да се противопостави на английския елемент, защото такъв бил ходът на света. Само дете настъпвало своеобразно извъртане на ъгъла с деветдесет градуса - докато романският елемент бил импулсиран от север, сега импулсът протичал от изток на запад.

Трябва да ни е ясно, че такива неща проникват в доста от онова, което сега може да се прочете публично, което се печата, което по някакъв друг начин се просмуква в съвместния живот на хората. Вече се разполага със средства и пътища за тяхното проникване, без да бъде разбрано това, което току-що разказах. Защото представяте ли си разказаното от мен да стане известно в определени региони? Това естествено би било недопустимо! Нещата всъщност се казват другояче - нали става дума за сугестивното влияние, което може да се упражнява. И човек прави каз-вайки и казва правейки, като често пъти правеното от него може да изглежда противоположно на онова, което трябва да се получи и което реално се прави.

Разглеждайте скицираните тук от мен неща като своего рода духовна атмосфера; защото вече се полагат грижите да представляват своего рода духовна атмосфера. Тук-таме може да се прочете нещо много без обидно, но между редовете - а това понятие "между редовете" в случая може да бъде нещо много реално - се чете нещо съвсем друго, узнава се нещо съвсем друго, съзира се нещо съвсем друго. И ето хората са поставени в тази атмосфера, мислите им се оформят в нея. Случва се мислите на най-умните хора да приемат доста особени форми. Следователно, ако ще се преценява как мислят хората, не е достатъчно да се разкрие ентузиазмът на невниманието, за което често загатвах, ами трябва внимателно да се следи каква е атмосферата, в която живеят хората. Защото тя е нещо конкретно, не е онова мъгляво, абстрактно, за което мнозина говорят и го наричат влияние на средата, както например Ойкен*42, дето говори за влиянието на средата и не забелязва, че в цялата си характеристика, от една страна, казва "Средата прави човека", а от друга - "Средата се прави от човека", което означава ни повече, ни по-малко "Искам да се повдигна във въздуха, теглейки се за собствения си перчем" От това гледище трябва да се погледне присъствието на човека в нещото, означавано като среда. Тази среда именно произтича съвсем конкретно от известни течения. Тя не е неопределеното, както смятат много хора.

Нека вземем още един конкретен случай. Ще трябва да ме извините, ала и миналия понеделник Ви казах: Облекчения не мога да Ви създам, наложително е да се занимаете и с подробности - взаимовръзката ще прозрете утре. Бих искал да Ви прочета отделни места от едно писмо на Митрофанов, професор по история в Санкт Петербург, написано в средата на Април 1914 г. до един германец, който бил негов учител и с когото останали приятели*43. Та този Митрофанов трябва да си го представяте като врял и кипял в различните течения. През Април 1914 г. той пише писмо, в което се натъкваме на следното.

"... неприязън към германците има във всяка душа и уста, и ми се струва, че общественото мнение рядко е бивало по-единодушно."

Особено интересен е следният пасаж. Моля да му обърнете специално внимание, но не заради фигуриращото в него име - към тази личност може да се питае и симпатия, и антипатия. Искам да наблегна само на видимото, което се съдържа там.

"Може би най-голямата политическа грешка на Бисмарк е била, че той не е пожелал да бъде руснак в по-голяма степен, отколкото са били руснаците, които на конгреса от слабост и неразбиране недостойно са пожертвали интересите на своето отечество."

Представете си само какво прекрасно искане! Човекът упреква Бисмарк, че трябвало да бъде руснак в по-голяма степен от руските държавници, които навремето присъствали на Берлинския конгрес! Затова сънародниците на същия Бисмарк трябва да бъдат мразени! По въпроса всеки може да мисли каквото си иска, но това изречение при всички случаи е нещо извънредно куриозно. И тъкмо защото на добрия професор от Санкт Петербург му хрумват подобни мисли, той може да пише и следното:

"Като реакция [срещу възникналия в Централна Европа Троен съюз] бе сключен Двойният съюз и по такъв начин Русия, вместо да се присъедини към Тройния съюз, бе обвързана с жадуващата за мът Франция.. За Русия Балканският въпрос не е *guerre de luxe**44, не е авантюристична мечта на славянофилите - неговото решаване е безспорна икономическа и политическа необходимост. Целият руски бюджет се базира на износа в чужбина; ако търговският баланс се окаже пасивен, руската хазна ще банкрутира и няма да бъде в състояние да изплаща лихвите на огромните си външни дългове. А две трети от този износ минава през южните пристанища и продължава пътя си през двата турски протока. Затворили се тази врата някой ден, търговията на Русия ще секне, а икономическите последици от такава бариера биха били непредвидими - последната турско-италианска война го илюстрира достатъчно добре. Само владенето на Босфора и Дарданелите може да сложи край на това непоносимо положение, защото съществуването на една световна сила като Русия не бива да зависи от случайности и чуждо своеволие. От друга страна, невъзможно е Русия да се отнася напълно безразлично към съдбините на южните славяни върху Балканския полуостров. Малките балкански държави първо са тилово прикритие към протоците и второ, в течение на векове бе пролята твърде много руска кръв и бе изразходвано твърде много руско злато за балканските герои, та цялата работа да бъде зарязана сега - за всяко руско правителство това би било морално и политическо само убийство."

Съпоставете го с част от онова, което казах за Славянския благотворителен комитет. Твърде много руско злато било изразходвано! Митрофанов продължава:

"Разбира се, значението на панславистичната идея не бива да се преувеличава, но тя съществува и несъмнено е жива - красноречиво доказателство за това са славянофилските демонстрации през 1913 г. по улиците на много руски градове, когато участваха дори опозиционните елементи."

В края на това писмо от Април 1914 г. се обобщава:

"Повтарям: натискът на юг представлява историческа, политическа и икономическа необходимост и чуждата държава, противопоставяща се на този натиск, е ео ipso*45 вражеска държава. Междуременно Тройният съюз последователно се движи по тази пътека на войната. В Австрия натискът на юг също се смята за историческа необходимост и от свое гледище австрийците са не по-малко прави, отколкото руснаците от руска гледна точка. През първата половина на XIX век могъщата Хабсбургска монархия е имала три направления, в които е можела да се разпростира - към Италия, към Германия и към Балканския полуостров. След 1866 г. е останало само последното; Бисмарк - този път може би без да иска - отново противопостави Австрия и Русия за решителна битка, а чрез сключване на Тройния съюз предостави на Австрия силите на Германския райх. Австрия естествено се възползва - навред и при всеки случай, когато е ставало дума за Балканите, тя се е изпречвала пред руснаците. Присъединяването на Босна и Херцеговина, което в Русия направи поразяващо впечатление, беше всъщност само една страница от дебелината книга на руско-австрийската вражда. Възмущението беше толкова голямо, опасността приближаваше толкова осезателно, че дори извънредно миролюбивото руско правителство беше готово за война, въпреки че финансите още по онова време бяха разклатени."

Има се предвид през 1908 г.

"Обаче "Нибелунгът" от Шпре заканително вдигна брониран юмрук и Русия, неуверена в съюзниците си, трябваше да отстъпи. През 1913 г. осъществяването на славянско-руската идея най-сетне изглеждаше съвсем близо: турците бяха разгромени, победоносните южни славяни проникнаха до Солун и Цариград - още малко усилие и работата щеше да бъде приключена."

Това писмо е невероятно интересно, защото насочва вниманието върху някои странни неща. Така например господинът недоволства заради следното.

"Есенските предприятия изпращаха на турската артилерия своите топове, които, макар и неравностойни на оръдията от Кръзо, все пак бяха

направени много добре; а най-важното е, че редовната армия на османците се обучаваше от германски инструктори... На руснаците вече им стана ясно, че ако всичко се запази така, както е сега [през Април 1914 г.], пътят към Цариград преминава през Берлин. Виена всъщност остава на втори план."

Април 1914! Тогава се извършва немалко, което ясно показва, че в тази глава като в сън живее нещо, предстоящо да се случи в скоро време. Друг е въпросът, дали поменатата глава си го е представяла така близо; но тя - естествено ведно с тялото и крайниците си - гостувала на своя учител в Берлин. Там те разговаря ли за едно-друго и на мен ми се иска да приведа част от онова, което са обсъждали. Професорът по история казал:

"Не оставите ли Цариград за нас, войната е неизбежна."

При това той все повтарял: Германците, разбира се, си остават сложени-те от Бога учители на руския народ - нужно е само да пазим мира, нужно е само германците да пазят мира, за да покоряват чрез духовно вътрешно превъзходство. Недейте обаче да смятате, че бихте могли да ни победите. В имението си край Саратов притежавам къща, която прадедите ми столетия наред са обитавали; но аз със собствените си ръце ще я запала, преди да допуска германски войници да бъдат разквартирувани в нея. Защо ни е война? Бихме могли чудесно да се спогодим, като си поделим Австрия с нея, сиреч с Германия, и присъединим немска Австрия към Германския райх, а останалата част от нея влезе в Русия! Това става през Юни 1914 г.! По най-различен начин би могло да се посочи как мисловните форми възникват в съответната среда. В по следно време се случи немалко, което можеше да предизвика удивление. Понякога там, където преобладават авторитарни форми, случващото се изхожда от отделни инстанции, а на други места тръгва главно от народни течения. Никога не бива да се обобщава, защото ако тук е така, другаде е иначе. Би могло например да се запита: На какво се е дължал странният и загадъчен начин на действие на една държава като Румъния? Тук няма да се спирам на онова, което е дало последния подтик, а ще говоря за течението. Но при всяко положение не така, както често намираме това там, където то бива представяно "исторически"; защото историята, която постепенно се е оформила в края на XIX и началото на XX век, не струва и пет пари. Една реална история трябва да процедира симптоматично, трябва да показва отделните ситуации, осветявани от обилна светлина. Бих искал да обърна внимание на едно такова обилно осветяване.

Ориентираните в обстановката знаят, че от известно време много неща в Румъния бяха загадъчни; това стои във връзка с факта, че навсякъде на изток се разчиташе на една определена предпоставка, която като сугес-

тивна представа бе овладяла невероятно много хора. Тук няма да Ви я описвам въз основа на впечатления, а ще споделя с Вас само изявления, които - не желая да Ви разказвам нещо неопределено - министърът на вътрешните работи през 1913 г., Таке Йонеску*46, е направил пред някой си господин Редлих. Той почти дословно казал, че по негово мнение Австро-унгарската монархия щяла да просъществува до смъртта на Франц Йосиф, който пък трябвало да умре скоро. Тогава щяло да се стигне до разпадане на монархията на съставните и части. Ето едно здраво вкоренено мнение, в съответствие с което човек насочва целия ход на мислите си в определена посока. Това пък от своя страна представлява едно широко разпространено внушение.

В една написана от руснак статия се поставя въпросът, каква полза може да има Русия все още от Франция, и се разсъждава, че в действителност за същинските си планове Русия вече съвсем не може да има никаква особена полза от Франция, че Русия ще трябва да стане жертва на Франция, ако нещата не се променят. В тази статия, написана от княз Кочубей и публикувана в парижкия "Кореспондан" от 26 Юни 1914 г. (не вземам произволно някоя статия, а такава, написана от известен мъж, който познава изоснови битуващото в средата), авторът поставя също така въпроса, дали за Русия не ще да е по-добре да не залага повече на пакта с Франция, ами отново да се прикачи към Германия. Такава възможност се разисква от княз Кочубей. Това обаче, казва той, се оказва изпълнимо поради френско-руския пакт, който превръща Русия в постоянен противник на своята могъща съседка на запад Германия. Следователно в този ум не щата се отразяват в такъв вид: Под натиска на френския пакт Русия се превръща в противник на Германия, откъдето за Русия възниква алтернативата или да се откаже от съюза си с Франция в полза на евентуално сближаване с Германия, или да изостави плана си за разпостиране на изток, към Азия. И той продължава:

"Ала каквито и сюрпризи да ни подготвя бъдещето, едно е сигурно още отсега: Тройното съглашение ще бъде истинско политическо обединение едва тогава, когато във Франция бъде утвърдена тригодишната военна служба, а в Англия се въведе всеобща военна повинност."

Юни 1914! Така се разглежда от този княз Тройното съглашение, което лека-полека се бе оформило; защото по негово мнение сам по себе си френският пакт вече не стигал. Французите несъмнено би трябвало да бъдат доста силни, но това още не било достатъчно - Англия трябвало да въведе всеобща военна повинност!

Както виждате, идеята е толкова пространна, че за нейното осъществяване преди избухването на войната вече не е имало време; но в Англия всеобща военна повинност все пак беше въведена. Когато човек има

желание да разбере реалните обстоятелства в света, не е достатъчно да се спира на слуки на това или на онова, ами развива воля да се вглежда в същественото. Нали един човек може да каже нещо далеч по-важно от стотина други, които говорят като слепци за цветове и само се повтарят, без думите им да имат някакво въздействие.

И така, опитах се да Ви представя най-напред как, от една страна, възникват конкретни видове среда, а от друга - да приведа поне няколко примера, които показват как хората са вмъкнати в отделните видове среда и как трябва да се опознае съответната среда, щом никой държи да разбере мисли, изказани на едно или друго място. Безспорна е необходимостта поне веднъж основно да се проникнем от изискването, което трябва да се постави към живота, какъвто ни се разкрива днес - да се култивира не ентузиазмът на невниманието, а - тъй да се каже - ентузиазмът на вниманието.

Утре иде продължим да говорим за подобни неща и изхождайки от тях, ще се опитаме да проникваме все повече в сърцевината на въпроса. Редно е да разполагаме и с такива подробности. По-удобно би било човек да се носи само във висините, но комуто не са известни поне отделни случаи от реалността, той не може да поставя правилни въпроси и към духовния свят.

ТРЕТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 10 Декември 1916

Когато речем от наше гледище да разсъдим върху неща като обсъждани-те сега, ние никога не бива да изпускаме от внимание какво място въобще заема духовно-научното разглеждане със своето значение за развитието на човечеството през Петия следатлантски период и при подготовката на Шестия. Защото, ако не следим внимателно какви пропуски прави днешното материалистическо човечество по отношение на духовно-научното наблюдаване на света, ние не ще се доберем до онова, което лежи в основата на съвременните събития. За да се сдобием с определена изходна точка за по-нататъшни разсъждения, бих искал да посоча как отделни хора като че ли се виждат принудени да се взират нагоре към световите, към които има отношение нашата Духовна Наука. Много важно е да се осъзнае, че за сега това принудително ориентиране на подобни хора към определено светоусещане е съвсем спорадично; ала тъкмо от спорадичното му появяване проличава нещо извънредно характерно. Неотдавна пред Вас споменах факта, че от някой си Херман Бар*47 е излязла драма - "Гласът", в която - макар и по католицизиращ начин - се прави опит обкръжаващият ни физическо-сетивен свят да бъде опрян на духовни събития и на духовни процеси. Преди не много време Херман

Бар написа романа Възнесение*48, който действително представлява в известен смисъл документ на съвременността. Не искам да преувеличавам художествената и литературната му стойност, но това е документ за съвременността. И както си е по Кармата - точно този Херман Бар аз го познавам от много отдавна, още от времето, когато беше млад студент. Та в романа "Възнесение" той рисува, както се казва в естетиката, един литературен герой на име Франц, който ми изглежда своеобразно копие - не себеописание, а своеобразно копие на самия Херман Бар. В романа се случват всякакви интересни неща. Написан е по време на войната и в него австриецът Херман Бар очевидно прави разбор на настоящите събития.

А сега нека си представим, че героят на романа е своеобразно копие на един живеещ в наши дни човек, по настоящем вече на петдесет и две или петдесет и три години, преживял събитията на съвременността и от рано започнал много интензивно да общува с всякакви днешни течения, заради това общуване с различните днешни течения той като студент бил изключван от два университета и винаги се стремил най-вече душевно да се свърже с всевъзможните, включително с художествените духовни течения. Това не е себеописание, тук не се открива нищо от биографията на Херман Бар и въпреки това в героя Франц има нещо, по което се разпознава Бар. В този герой от романа виждаме обрисуван един човек, опитващ се да вникне във всичко, което в момента може явно да се срещне по света във вид на духовни стремления, за да получи яснота относно взаимовръзките в света. И още в самото начало ни се описва как Франц се подвизавал къде ли не, за да му се избистри обстановката в света.

Първо като ботаник при Визнер*49 - прочут ботаник, преподавал във Виенския университет. Сетне като химик при Оствалд*50, който след Хекел става председател на Съюза на монистите; подир туй в семинара на Шмолер*51, в клиниката на Рише*52, при Фройд*53 във Виена. От само себе си се разбира, че щом някой искал да навлезе в съвременните духовни течения, той трябвало да се запознае и с психоанализата. Бил също така при теософите в Лондон и се срещал с художници, гравьори, тенисисти и т.н. Ще рече, че не е бил едностранчив - пребивавал както в лабораторията на Рише, така и при теософите в Лондон. Стараел се вредом да се оправя. После неговата орис, неговата Карма го повела по други пътища из света, разказва се как на едно или друго място забелязва, че в еволюцията на човечеството има определени скрити подбуди и че на тези скрити подбуди е редно да се обръща внимание. Вчера Ви запознах с една такава скрита подбуда, а сега ще Ви посоча как едно друго лице е било принудено да признае наличието на подобни скрити подбу-

ди. За тази цел искам да Ви прочета един пасаж. Франц се запознава с някаква извънредно набожна дама, макар набожността на Клара да е доста своеобразна, но не за това смятам да говоря сега, а само намеквам, че за него това е важен подтик.

"Сега обаче за него по-важното беше дали и какво точно да и отговори. Дали учтиво да и благодари и сетне спокойно да изчака, докато случаят му я предостави? Или може би, вслушвайки се в съвета и, да се обърне към някой от набожните мъже и после да използва това като повод отново да и пише по този въпрос?*"54

Набожните мъже в случая са католически духовници, при които той най-напред изпробва дали посредством онова, което те откриват, което те знаят, човек може да се оправи във всемирната взаимовръзка. Понататък четем:

"Ала преди всичко трябваше все пак да си изясни какво собствено искаше той самият. Дали беше просто влюбен и дали склонността му към набожност не беше само прикрито желание да и допадне? Със сигурност не беше лъгал съзнателно, но съществувахе възможност всепревъзнасящото му чувство към нея да кара всяко нейно качество, всяка нейна привичка да му се струват желани. На човек неволно му се приисква да прилича на любимото същество и влюбеният обиква и цени същото, което то обича и цени. В случая обаче това съвсем не беше така! Той бе поел по пътя към вярата още преди запознанството им. И едва ли някога щеше да се запознае с нея без оня странен, за самия него съвсем необясним вътрешен порив, който нежно и най-ненадейно го отведе в църквата и му я откри пред светците - самата тя почти светица. Иначе той дори не би я забелязал, а и навярно обичаше не нея, а посредством нея - просто видението на собствения си копнеж. Пък и това не беше никаква любов, не беше онова, което за него досега бе означавало любов, ами изпитване на блаженството да бъдеш набожен! Ала беше ли наистина набожен? Знаеше само, че го желае, но като че ли все още не си вярваше, може би от страх да не би пак да се измами, както досега всяко желание го бе мамило, та ако и този път отново се разочароваше, да остане без какво! Охотно му се щеше да бъде набожен, но въпросът естествено беше дали можеше. Набожен като онези просяци, на които толкова завиждаше заради безмълвното щастие на тяхното смирено благоговение? Едва ли. Прекалено много вече беше вкусил от дървото на познанието. Набожен като Клара? Вече бе загубил състоянието си на духовна невинност. А може би пък съществувахе някакъв вид втора невинност, възстановена невинност? Дали нямаше някаква набожност на смирения разум, опознаващ своите граници, някаква вяра на знаещите, някаква надежда от отчаяние? Нима през всички времена не са живели самотни, потайни,

мъдри мъже,обърнали гръб на света,общуващи помежду си с тайнствени знаци, чудотворстващи незабележимо с почти магическа сила в една повисша сфера над народите, над вероизповеданията, в безграничното, в просторите на една по-чиста, по-близка до Бога човечност? Нямаше ли и днес все още едно рицарство на Свещения Граал, разпиляно и спотаено навред по света? Нямаше ли следовници на една може би невидима, недостъпна, само усещана, ала повсеместно действаща, всевластна, определяща съдбините бяла ложа? Нямаше ли открай време на земята една, тъй да се каже, анонимна общност от светци, които не се познават помежду си, не знаят нищо един за друг и въпреки това си въздействат, поточно взаимодействат един с друг единствено чрез лъчите на своите молитви? Такива мисли широко го занимаваха още в теософския му период, той обаче явно се запознаваше все с лъжливи теософи или пък истинските не можеха да бъдат опознати."

Запознава се по-точно с един каноник, представил му се като човек, който до голяма степен е свободен от предубеждения.

"И изведнъж му хрумна: да не би пък каноникът да беше един от тези истински учители, от неведомите духовни власти над света, от тайните пазители на Граала? Едва сега той си даде сметка как каноникът винаги го бе привличал като че ли е някакво обещание за велики откровения, сякаш в тях би трябвало да са скрити думите на живота. Уважението, на което се радваше този духовник, страхопочитанието и дори страхът, с които говореха за него,покорството,проявявано към него даже от непреклонните, заобикалящата го дълбока самота, загадъчната му способност да помага на приятели и да наврежда на врагове, която му приписваха, когато той усмихвайки се изразяваше съжаление, че не бил заслужил нито благодарността на приятелите, нито гнева на враговете - всичко това далеч превишаваше авторитета, влиятелността, достойнството на неговата служба, на външното му положение и когато едните си го обясняваха с "добрите връзки, с които просто разполагал", а другите - с мълвата за потеклото му от някакъв високопоставен господар, необяснима все пак оставаше магическата сила на неговия поглед, на неговото присъствие, дори само на неговото име. В града имаше дузина каноници, но каноникът беше той. Който говореше за каноника, имаше предвид него. Който питаше за негово Превъзходителство, не биваше разбираш начаса. Все още не можеха да свикнат да го наричат така - за тях си оставаше каноникът. В шествието скромно крачеше зад бляскавия в червените си одежди кардинал, всички обаче гледаха само в него."

В каноника,не в кардинала!

"Щом в определения час не извършеше обичайния си обход, в града веднага се знаеше: каноникът е заминал за някъде! Разчуеше ли се пък, че

се е завърнал, това като че ли беше от изключителна важност за града. Франц си спомняше за един воден преди години в Рим разговор с някакъв..."

извинете, загдето Ви,чета това, но така го е написал Херман Бар "... с някакъв англичанин, който - след като обиколил целия свят - се бе установил в свещения град, защо то по негово твърдение не бил срещал нищо по-загадъчно от монсиньорите. Който съумеел да ги разбере, щял да има ключа към съдбата на човечеството. Беше умен човек на зряла възраст, от добро семейство, богат, независим, ерген и истински англичанин - трезв, практичен, несантиментален, абсолютно немузикален, без интерес към изкуството, здравеняк, веселяк, човек на чувствените наслади, въдичар, гребец, ветроходец, добре похапващ си, голям пияч, епикуреец, чието доволство бе смущавано от една единствена страст: любопитството всичко да види, с всичко да се запознае, навсякъде да е бил, и то без някаква друга умисъл, освен в крайна сметка да може със задоволство да каже за което и място да става дума "О, да, знам го", да са му известни хотелът, в който го е настанил Кук, и забележителностите, които е издирил, хората с име и положение, с които е общувал. За да пътува удобно и да има достъп навсякъде, бяха го посъветва ли да стане франкмасон. Той хвалел полезността на това обединение, докато не му хрумнало, че би трябвало да има някакво сходно, но по-добре ръководено, по-могъщо обединение от най-висок ранг, в което сега с удоволствие би се включил, както естествено би се обърнал към някой друг, по-добър Кук, стига да можел да се намери отнякъде. Не даваше да бъде разубеден, че света се управлявал от съвсем малка група тайни водачи и че така наречената история се правела от тези скрити мъже, които били неизвестни дори на най-близките си служители, както те пък на своите служители, и твърдеше, че вървейки по дирите на това потайно световно правителство, на това истинско франкмасонство, в сравнение с което другото представлявало само някакво безкрайно бледо копие, бил открил неговото седалище в Рим, и то точно при монсиньорите, повечето от които, разбира се, също така били нищо неподозиращи статисти, чийто гмеж целял единствено да прикрие четиримата или петимата истински господари на света. Франц и днес още го досмещаваше от забавното разочарование на неговия англичанин, който никога нямал късмет да стигне до истинските, ами все попадал на статисти, ала вместо да се разколебае, изпитвал все по-голям респект от някакво толкова добре пазено, непроницаемо обединение, в което той - обзалагаше се - накрая щял да бъде допуснат дори ако трябвало да остане в Рим до края на живота си, дори да се наложило да надене монашеското расо или даже да бъде обрязан, защото, след като навред бил усетил невидимите нишки на едно

разперено върху целия свят могъщество, той нямал нищо против да цени високо даже евреите и понякога съвсем сериозно изказваше подозрението, че в последния, най-вътрешния кръг на тази скрита световна тъкан равнини и монсиньори може би седели най-сговорчиво един до друг, което впрочем би му било без различно, стига и на него да му позволили да чудотворства ведно с тях."

Виждате, тук някой си търси! Вниманието ни бива насочено към някакъв търсещ човек. И макар това да не е автобиография, можете да бъдете напълно уверени, че Херман Бар е познавал този англичанин! Всичко това е взето от живота.

"Още по онова време Франц понякога се питаше дали пък не би било възможно в щуротиите на англичани на да се крие някаква истина. Животът - било на индивидите, било на народите, на пръв поглед толкова безсмислен, от непосредствена близост нищо друго освен низ от случайности - се оказва, погледнат от известно разстояние и от високо, все пак винаги добре планиран и твърдо направляван. Ако не желаем да приемем, че Бог се намесва пряко, та със собствена ръка да нагажда към своите цели безсмислието, лудостта на човешкото своеволие, ние сме принудени да си представим някакво междинно царство, опосредстващо неговата воля, някакъв кръг от тихо властващи хора, чрез който той въздейства на света, нещо като станции на божествената сила и мъдрост, от които техните лъчи достигат мрачното човечество и в крайна сметка все пак оправят всичко. Тези божии лещи, събиращи творческия дух и пръскащи го по света, тези тайни уредници, тези скрити царе биха били онова, чрез което в края на краищата всяко безумие бива вразумявано, страстта бива укротявана, случайността става необходимост, хаосът придобива образ, мракът просветва; а кой не е срещал в живота си хора, които действително притежават невероятна извисеност и дистанцираност, известни са с това, че само с поглед могат да сеят прокоба или щастие, и колкото и да са кротки, явно умеят да влияят отдалече? Обикновено това са съвсем непретенциозно живеещи хора - пастири, селски лекари и свещеници, место пъти старици или пък преждевременно развити деца, които скоро умират, и у всички тях има нещо, което ги прави зловещи за другите и което им дава огромна сила да въздействат върху хората и животните, та дори - както непрекъснато се чуват твърдения - върху цялата природа, върху извори, руди, време, пек и дъжд, град и суша. Ако пътищата ни се кръстосат, още в същия миг, ала понякога чак след години ние долавяме ясното чувство, че от това е произтекло нещо съдбовно за живота ни. Самите те като че ли усещат силата си по-скоро като бреме, може би почти като проклятие, но при всички случаи като задълже-

ние. Живеят усамотено и са доволни, ако бъдат пощадени. Напълно мислимо е, че всички те поддържат взаимна връзка по широкия свят, подават си сигнали или пък може би препредават сигналите на още по-могъщи тайнствени князе, при това навярно съвсем несъзнателно или най-много полусъзнателно, по-скоро следвайки някакви вътрешни поръчения и подчинявайки се инстинктивно, отколкото вземайки самостоятелни решения, точно както те изобщо не владеят собствената си сила, ами сами биват надмогвани от нея; всички тези способности се проявяват почти винаги при замъглено или може би изключено съзнание. Франц още на млади години бе познавал такива хора, които съвсем не са рядкост в планините. За тях го накараха да си спомни чудатите приумици на англичанина. И едва много по-късно му хрумна мисълта дали някой, комуто подобни способности не са вродени, не би могъл да ги придобие, дали човек не би бил в състояние да развие такива сили, да ги усвои чрез трениране. Но теософските упражнения скоро го бяха разочаровали и едва видят на екстатичните богомолци в тъмните църкви му бе припомнил това. Чрез упражняване тези хора се бяха научили да изпадат в състояние, при което страданието, нуждата, завистта заглъхваше; те се връщаха от молитва облекчени, утешени и окуражени."

Следователно Франц, както виждате, не пожелал да си има работа с теософските упражнения - не по този начин му се искало да открие подстъпите към опознаване на духовните светове. И все пак тук се прокрадват някои от нещата, за които се наложи да говорим вчера. Отделни лица биват подтикнати да признаят как - тъй да се каже - се движат конци и започват да обръщат внимание, че определени хора дърпат такива конци. Желателно би било впрочем личности като Херман Бар да пристъпват към въпроса с далеч по-голяма сериозност, отколкото досега. Дори срещнатият от Франц каноник го е сторил с по-голяма сериозност. Веднъж Франц бива поканен у въпросния каноник заедно с една странна компания, която авторът е описал. Оказва се, че каноникът общува с всякакви хора - както с набожни монаси, така също с циници и фриволни миряни - и вкупом ги кани на софрата си. Там на Франц правят впечатление много неща. Каноникът го отвежда в работната си стая, докато останалите се забавляват по различни начини. Макар вече да са се нахранили, все още се поднася по нещо. И тъй, каноникът го отвежда в работната си стая:

"Племенницата се бе оттеглила, но почетният гост, чичо Ерхард и негово Превъзходителство, седнали в удобни столове и благоговейно отдали се на храносмилането, все още не бяха свършили приказките, историите ставаха по-грубовати, присмехът - по-нагъл, намеците - по-прями и целият наш свят, дворецът, аристокрацията и генералният щаб дефилираха

в анекдоти, нищо не бе пощадено и изглеждаше, като че ли абсолютно всичко бе съставено от анекдоти. Отвратен, Франц се измъкна и влезе в библиотеката. Не беше голяма, но изискана. От богословието имаше най-нужното,"

нали е дом на каноник, за самия себе си той най-малко се нуждае от богословие

"Да, именно боландистите, доста францисканска книжнина, Майстер Екхарт, свещенически наръчници, Катарина Генуезка, мистиката на Гьорес и символиката на Мьолер. Философията бе застъпена по-широко: целият Кант ведно с изданията на кантианското дружество, Упанишадите на Дойсен и неговата история на философията, Файннгеровата философия на "като че ли" и всякакви писания относно критиката на познанието. Сетне гръцките и римските класици, Шекспир, Калдерон, Сервантес, Данте, Макиавели и Балзак в оригинал, но измежду германците само Новалис и Гьоте, последният в различни издания, а природонаучните му съчинения във ваймарското издание. Франц взе един том от тях и откри по полетата му многобройни бележки, нанесени от ръката на каноника, който в този миг се отдели от младия монах и йезуита и дойде при него. Той каза: Природонаучните съчинения на Гьоте не са известни никому. За съжаление! В тях старият езичник, какъвто той несъмнено трябва да е бил, изведнъж изглежда съвсем другояче и едва тогава става понятен и краят на Фауст. Аз никога не съм могъл да си представя, че там Гьоте най-ненадейно се правел на католик..."

в случая нека на каноника му бъде простено, нали така - на него му се ще всичко да бъде "католическо"; за нас по-важното е, че той повежда разговор за природонаучните съчинения

"Гьоте най-ненадейно се правел на католик само заради художественото въздействие. Уважението ми пред поета, пред всеки поет все пак е твърде голямо, за да повярвам, че - изричайки тъкмо последната си дума - някой би трябвало да се костюмира. Но в природонаучните съчинения всяка страница издава какъв католик е бил Гьоте,"

нека му простим на каноника

"може би без да го знае и при всяко положение без необходимата смелост за това. На читателя му се струва как някой незапознат с католическите истини като че ли неочаквано ги открива на своя глава, от самия себе си, което естествено не минава без известни насилия и чудатости, но в общи линии не липсва нищо решаващо, необходимо и съществено, дори зрънцето суеверие, магия или както и другояче да го наричат, което за истинските, за родените протестанти винаги остава подозрително в нашето свято учение - дори това не липсва! Често пъти едва съм вярвал на собствените си очи! Но долови ли се веднъж у Гьоте следата на тай-

нобрачния католик, скоро човек го вижда навред. Неговото доверие към Светия дух, когото той, разбира се, предпочита да нарича гений,"
Гьоте естествено с пълно основание!

"дълбокото му чувство за тайнствата, които все са му прекалено малко, неговият усет за интуитивното, неговата предразположеност към страхопочитанието, особено пък това, че той - съвсем не по протестантски – ни- кога не се задоволява с вярата, ами навред настоява за почитателност към Бога чрез живото дело, чрез благочестивата постъпка, а и това толкова рядко, върховно, най-трудно прозрение, че човек не може да бъде призван от Бога, ако сам не се призове при Бога, прозирането на тази страшна човешка свобода да трябва сам да избираш и да можеш да приемеш, но и да откажеш предлаганата милост, чрез която свобода единствено божията милост се превръща за човека, който се спира на нея и я приема, в негова собствена заслуга - всичко това звучи дори в неговите преувеличения и дори в неговите деформации до такава степен определено католически, че аз, както виждаш,"каноникът говори на Франц на ти" доста често можех да нанасям по поетата местата от "Триденското вероизповедание", където понякога с почти същите думи е написано същото. И ако Цахариас Вернер е заявил, че едно изречение в "Родства по избор" го е направило католик, аз приемам това изявление буквално. С което естествено не искам да от река, че освен туй е имало също един езически, един протестантски, та дори и един кажи-речи еврейски Гьоте, и съвсем не желая да му правя реклама на образцов католик, какъвто той впрочем все пак е бил в по-голяма степен, отколкото доволстващия монистичен всезнайко, представян от новонемските гимназиални учители под неговото име.*55

Както проличава, дори в тези кръгове се търси някакъв друг Гьоте, който може да поеме по пътя към духовния свят, при всяко положение обаче един по-друг Гьоте в сравнение с "доволстващия монистичен всезнайко", описан от биографите на Гьоте и поднасян днес на света. Виждате, че изминаваните от Франц пътища не са чак толкова различни от онези, които Вие откривате въткани в това, което наричаме наша Духовна Наука, и установявате, че тук сигурно ще да е налице някаква необходимост.

Сега Ви моля да си припомните, че - както често съм споменавал - към загадъчните събития на нашата съвременност, абстрахирайки се от всичко случило се във външен план, спада смъртта на австрийския ерц херцог Франц Фердинанд*56. Специално съм подчертавал, че - съвместим ли физическия и духовния свят - преди и след убийството на Франц Фердинанд, налице е било нещо различно за света като цяло. В такива случаи никой не се интересува как изглеждат външните неща в Майя.

Важно е вътрешното протичане на нещата. И подир туй съм казвал: Възнеслото се в духовните светове като душа на този Франц Фердинанд се е превърнало в център на извънредно силни, мощни въздействия и голяма част от случващото се по настоящем е свързано именно с това, че тогава се е извършил своеобразен преход от живота към така наречената смърт, че тази душа е станала нещо свършено друго в сравнение с други души.

Казвал съм, че за човек, прекарал последните десетилетия в духовна будност, главната причина за сегашните болезнени събития се крие в пронизващия целия свят страх, който отделните хора са изпитвали един от друг, макар и да не са го осъзнавали, но който преди всичко са изпитвали отделните нации една от друга. И ако човек със зрящи очи можеше да проследи причината за този страх, той нямаше да изприказва толкова много безсмислици относно причините за войната, каквито се чуват днес. Този страх можа да придобие подобни размери поради впитането му като емоционално състояние в онова, което вчера Ви описах с помощта на примери. Разглеждайте го като своеобразна схема. Сега обаче през всичко това преминава аурата на страха. С аурата на страха по съвсем определен начин е била свързана тази душа. Ето защо и насилствената смърт ни най-малко не е била нещо само външно. Казвал съм го, защото беше мое наблюдение, защото за мен то беше особено важно събитие, свързано с много от нещата, които стават понастоящем.

Не зная, но не искам да смятам, че работи, които безусловно би трябвало да си остават между нас, се разказват вредом извън нашия кръг. Факт е обаче, че от самото начало на войната аз съм излагал въпроса в най-различни антропософски групи*57. Имам свидетели за това.

Книгата на Херман Бар излезе много по-късно, фактически едва неотдавна. Независимо от това в нея откривам следния пасаж и аз Ви моля да държите сметка за факта, че в средите на нашата антропософски ориентирана Духовна Наука се посочва едно такова спиритуално знаменателно събитие, а в един написан подир туй роман четем пък следното: Появява се някакъв мъж, който създава впечатление на напълно скудоумен. Макар да е своего рода предрешен принц, той се държи като съвсем скудоумен човек, който приема нисши служби. Едва след като от една обява - нали бил на село - узнава, че над ерцхерцог Франц Фердинанд е извършено покушение, той прави някакво изявление, заради което без малко не го линчуват, но го затварят; защото всяка полиция естествено не би се усъмнила, че щом някой непосредствено след дадено покушение прави подобно изявление, той явно е участник в заговора. Дори двете събития да отстоят на много мили - едното е станало в Сараево, а

другото се разиграва в Залцбург - мъжът според полицейската логика безспорно е замесен в заговора.

При това излиза наяве, че човекът е предрешен принц, притежаващ някакъв особено важен, мистериозен дневник. Установява се обаче и защо собствено е направил въпросното изявление. Бидейки принц, на него тази участ му се сторила глупава и той се превърнал в предрешения стар несретник, който приемал нисши служби, преструвал се на доста глуповат, дори се оставял господарите му да го бият и обикновено нищо не приказвал; само при определени поводи ставал разговорлив, ала най-често не казвал нищо. И ето че при разследването открили някакъв мистериозен ръкопис, който бил написан от него и гласял:

"Омагьосаният, сега вече освободен от магията принц, все още в предишните си одежди, а и иначе съвсем предишният, но при все това по друг, откакто Франц знаеше, че това е било предрешване, каза с усмивка: "Простете ми за измамата, която по мое виждане не беше абсолютно никаква измама. Отдавна вече не съм инфантът Дон Тадео. Ако сега обстоятелствата ме принуждават отново да го представям за известно време, то тази роля ме затруднява много. За себе си аз действително бях старият несретник и ако действително съм лъгал, лъгал съм себе си, а не вас. Не съм могъл да зная, че ще ви създам неприятности. Безкрайно много съжалявам. Това естествено беше ужасно глупаво недоразумение. Без, разбира се, да съм срещал престолонаследника, аз го познавах отлично, ценях го много, ние поддържахме контакт, макар и не по тукашния начин."

С "по тукашния начин" се има предвид физическия план - поддържахме контакт, макар и не във физическия план.

"Той отдавна бе прекрачил границите на земната деятелност и с единия крак вече стоеше в пространството на чисто духовната дейност. Сега вече трябваше изцяло да мине отвъд, знаех го: за да се осъществи, той повече не можеше да остане. Оттам тепърва ще се изпълняват делата му. Учудва ме само дето съдбата го забави толкова дълго. И когато онази неделя на излизане от църквата, където чрез молитва току-що отново бях придобил увереност, съзрях покрусената тълпа, начаса се досетих, че той най-сетне е бил освободен. Каквото има да става чрез него, занаят пред той ще го извършва от отвъдното. Тук можеше само да го обещае, животът му беше само едно предизвестие. Едва сега то може да се случи. Никога не съм бил в състояние да си го представя като конституционен монарх, с парламентаризъм и всички останали измишльотини. Твърде величав беше за такова нещо. Сега обаче с един замах грабна инициативата в свои ръце. Този мъртвец тепърва ще живее, и то изначално. Узнах го при вестта, това имах предвид с думите си. Но вие ще проявите

разбиране, че изгледите ми да се изясня с онези селяни бяха нищожни. Предпочетох да се предам безмълвно и още се чудя, че не ме претрепах. Бях се приготвил и вече щеше да е станало. А сега все още ми предстои нещо несторено. Така да бъде!" Всичко това го изрече с равен глас, който - тъй да се каже - не поставяше препинателни знаци, и само рядко поглеждайки с угасналите си очи втренчено към Франц. Сетне го помоли да не поменава нищо за тетрадките му, а и сам да ги забрави.

"Написаното в тях е истина, но само за мен - за да бъде разбрана, трябва да се познава езикът на моите знаци. Написаното в тях е вярно, само че думите нямат валидност." Франц не можеше да не му опише какво впечатление му бяха направили тетрадките.*58

Всъщност в онзи град Франц бил единственият, който разбирал испански, та го привлекли, понеже тетрадките били изписани на испански; при това нека припомним, че в случая има известна доза ирония: в Австрия с израза "на испански" наричат всичко, което човек не разбира веднага. След като съществувало подозрение, че несретникът, респективно инфантът е участвал в заговора, налагало се тетрадките да бъдат прочетени и това трябвало да стори Франц, понеже никога пребивавал в Испания. Впрочем Херман Бар също е пребивавал в Испания.

Тъй като трябва да се приеме, че тази работа не е подшушната на Херман Бар, Вие виждате следователно едно знаменателно ориентиране на един човек към тези неща, една необходимост в наши дни да се занимава с тях. Смятам за напълно оправдано човек донякъде да се учудва, че в момента подобни неща се появяват в романи, защото това е свързано с вътрешната структура на нашето време. Отпърво, разбира се, биват заинтригувани само хора като Херман Бар или лица със сходни преживявания като него, който крачка по крачка е минал през всичко възможно. Сега, в дните на неговата старост, след като дълго време е изповядвал импресионистични убеждения, той все още се опитва да проумее експресионизма и други подобни неща. Той е един човек, който наистина е в състояние с душата си да се свърже външно и вътрешно с различните течения, който лично е общувал с оствалдианците, с Рише и с теософите в Лондон и се е опитал да ги опознае, ала накрая, когато вече му е липсвала издръжливост, стигнал до каноника Цингерл, когото понастоящем смята за най-вещ. Да, той действително е минал през вътрешни и външни течения.

Когато се запознах с него, тъкмо бе написал драмата си "Новите хора"*59, заради която сега се срамува много; тя бе издържана в строго социалдемократически дух, а по онова време нямаше позапален социалдемократ от Херман Бар. После създаде една малка едноактна пиеса*60, която има по-малка стойност. След туй обаче се присъедини към Нем-

сконационалното движение*61, от чието гледище написа "Големият грях"*63. И отново нямаше друг по-радикален немсконационалист от Херман Бар. Междувременно беше станал на деветнайсет години и трябваше да се яви пред наборна комисия; стана доброволец за една годи на и ето че нямаше друг толкова крайно милитаристично настроен човек като Херман Бар, който сега вече беше изцяло проникнат от воински дух. Виждате, че той умееше да свързва душата си с външните течения, ала никога не пропускаше да се запознае съвсем сериозно и с вътрешните течения. След приключва не на военната си служба отиде за кратко време в Берлин, където редактираше модерния седмичник "Свободна сцена" Той наистина бе способен да се превръща във всичко, но не и в берлинчанин! Оттам замина за Париж. Едва-що пристигнал, още неумеещ да образува един възвратен глагол с *tre*, ами всичко все с *avoir*, той вече пишеше възторжени писма за човека слънце Буланже*63, който щял да покаже на Европа какво значи истинска, неподправена култура. Сетне продължи за Испания, стана върл противник на султана на Мароко, срещу когото пишеше статии на испански език. Накрая се върна - не като копие на Доде *64, защото той вече е своего рода расов човек, но външно все пак много приличаше на него.

За всичко това той ни разказваше навремето в прочутото старо кафене "Гринщайдъл"*65, приемало в помещенията си кои ли не изтъкнати личности още от 1848 година насам, където бяха наминавали Ленау*66, Анистасиус Грюн*67 и други. В това кафене дори сервитьорите се ползваха с особена известност - кой във Виена не познаваше прочутия Франц, а по-късно и Хайнрих от "Гринщайдъл"? Сега то е съборено, но тъкмо защото Херман Бар е говорил в него толкова много за начина, по който душата му се вживяла в естеството на французите, за човека слънце Буланже, появи се друг размирник и когато кафене "Гринщайдъл" бе съборено, Карл Краус написа брошурата "Порутената литература"*68. Все още живо си спомням как Херман Бар ни разказваше за великолепните си впечатления и за това, че той, роденият в град Линц, имал най-красивата глава на човек на изкуството в цял Париж. Той превъзнасяше Морис Барес*69 и страстно подкрепяше всичко, което по онова време се афишираше като младо представителство на френското, така че чрез излиянията на едно възторжено сърце човек наистина съпреживяваше цяло едно литературно течение заедно с всичките му претенции. Сетне съвместно с неколцина други той основа във Виена седмичник, в който отпечатваше наистина забележителни статии. Накрая започна все повече и повече да се задълбочава, само че при него задълбочаването винаги вървеше ръка за ръка с тривиализирането. И така той непрестанно се променяше: от социалдемократ в немсконационалист, от милитаристи-

чно настроен в разпаден буланжист, в привърженик на Морис Барес и други, а впоследствие стана ценител на импресионистичното изкуство. От време на време идваше в Берлин, но винаги много скоро пак си заминаваше - това беше единственото място, което не можеше да понася. В замяна на това страшно много обичаше Виена и тази своя обич проявяваше по всякакъв начин.

През последните години често биваше канен от обичните си данцигчани да им изнася беседи за експресионизма, които те трябва да са разбирали много добре и които излязоха също така в книгата му за експресионизма*70. В нея превъзнася вече и Гьотевите природонаучни съчинения и показва, че се е доближил малко до онова, което ние опознаваме като антропософия; той обаче се намира именно в самото начало. Съвсем мимоходом ще отбележа, че в последната си книга за експресионизма той посочва на данцигчаните всичко красиво, с което, разбира се, иска да представи във вярна светлина техните големи предимства спрямо берлинчаните.

Напоследък разправят, че Херман Бар се бил покатоличил. Е, изцяло католик едва ли е станал. Станал е вероятно в същата степен, в каквата беше буланжист. Ала той е човек! В най-новия му роман също сте видели, че тъкмо чрез светското, което му е присъщо, чрез копнежа именно по свой начин да опознава всичко, той е усетил необходимостта в днешно време да вникне в такова нещо, каквото е извисяването на човека в духовния свят, и да установи, че между хората съществуват връзки от друг вид в сравнение с онези, осъществявани единствено чрез обичайните физически средства; иначе казано, това са връзки като разгледаните от нас вчера.

И все пак Вие ще проявите разбиране, ако на мен ми се струва донякъде немаловажно, че в един такъв роман има не просто смътни намеци, ами нещата са доведени до една толкова конкретна точка, каквата е смъртта на ерцхерцог Франц Фердинанд. Оттук проличава, че към нещата е рядко да се пристъпва много по-конкретно, отколкото обикновено се смята. Тъкмо това трябва да ни навежда на мисълта, че извършва щото се във физическия план до голяма степен е само нещо като символ на онова, което реално протича, така да се каже, "зад кулисите на битието". Защото, ако прочетете какво се е случило във връзка с това събитие, с това покушение, но пропуснете да се призовете духовното, Вие не ще бъдете в състояние да си представите, че по този начин човек бива накаран да отдаде такова значение на случая. Днес обаче все още не е възможно да се говори съвсем непредубедено за тези неща и да се изразява всичко, стоящо във връзка с тях. Допустимо е може би да се посочват само някои, на първо място повече външни моменти.

Нека си припомним казаното вчера за славянския свят, за славянската душа. Чрез завещанието на Петър Велики, което се появява приблизително в 1813 г., а може би и малко по-рано и умишлено се разгласява като водещо началото си от самия Петър Велики, се подема донякъде едно природосъобразно течение, каквото е славянското душевно течение, за да бъде сугестивно насочвано и направлявано. Направлявано накъде? В руслото на русизма, така че старото славянство да стане нещо като носител на руската идея за държавност! Бидейки така, редно е непременно да се прави разлика между духовното у славянството, между това, което съществува като течение на старото славянство, и онова, което желае, приемайки формата на външна черупка, да обгърне цялото това славянство, ще рече русизмът, русщината.

По-нататък не бива да се забравя, че в рамките на Австро-унгарската монархия живеят голям брой славянски народности или поне народностни съставки. В своите граници Австро-унгарската монархия се населява - позволете ми при изброяването да си послужи с пръсти - от германци, чехи, славонци, словаци, сърбохървати, хървати, поляци, румънци, украинци, унгарци, италианци и сърби*71. Виждате, много повече народности, отколкото в Швейцария. Обитателите може да познава само онзи, който - пребивавайки по-продължително време сред народностите - действително е съпреживявал събитията и е разбрал различните течения, изявили се в общността, наричана Австро-Унгария. Що се отнася до славянския елемент, през последните десетилетия на XIX век като всепронизващ стремеж се е откроявало намирането на възможност за съвместен живот на различните славянски народности в мир и свобода. Цялостната история на Австро-Унгария през последните десетилетия с всичките и остри схватки може да се разбере само ако се схване като опит да се осъществи принципът за индивидуализиране на отделните народности. То естествено не става лесно, понеже хората не живеят удобно разположени едни до други, ами са доста размесени. Сред австрийските германци има твърде много, които виждат благото и на самите германците във възможното индивидуализиране на отделните славянски народности в Австрия, тоест в намирането на форма те да могат самостоятелно и свободно да се развиват индивидуално. От само себе си се разбира, че такива неща не се откриват бързо - нужно е време; и все пак едно такова движение несъмнено е налице.

Освен тези обединени в рамките на Австро-Унгария славянски народности имаме също така балканските славяни, прекарвали дълго време под турско владичество, от което обаче те се отърсиха през последните десетилетия, за да основат отделни държави - България, Сърбия, Черна гора и т.н. Вчера вече споменах за съществуващия извън тях и най-напреднал

в духовния живот народ на полските славяни. Сега искам да насоча вниманието Ви върху най-важните подразделения, защото тези неща мога да ги развия само едно по едно. Във всички споменати славянски народи и народности живее онова, което вчера означих като единен основен народностен елемент и което именно е подготовка за бъдещето.

Защо - погледнато най-напред външно - на въпросния Франц Фердинанд се е отдавало някакво значение? Затууй, защото със своето същество, с всичките си наклонности той е бил външният израз на определени течения, като външното обаче ще трябва да схващате символично за нещо, което е стаено вътрешно. В неговото същество е живеело нещо, което - стига да можело веднъж да се освободи изцяло - е било изключително благосклонно разположено към индивидуалното развитие на славянството. Той просто може да бъде наречен активен приятел на славянството, имал е разбиране или може би е редно да кажа, че онова, което е живеело в него и което той самият не е осъзнавал напълно, е имало разбиране за това, какви форми трябва да приеме съвместният живот на славяните, ако те ще се развиват индивидуално.

Трябва обаче да се има предвид, че от Кармата е било отредено ходът на тази Карма да бъде извънредно своеобразен. Нека да не забравяме, че никога е живял един престолонаследник - ерцхерцог Рудолф*72, на когото се възлагали големи надежди най-вече в онова направление, в което се взират много от съвременните либерални и свободомислещи хора. За лицата, познаващи обстоятелствата и човека, било ясно, че чрез неговата душа действало нещо, което щяло да доведе до пренасяне на австрийска почва на онова, което вчера нарекох английско политическо мислене, английски мисловни форми за начина на държавното управление. Това се очаквало от него, натам клонели неговите симпатии. Но Вие знаете как е действала Кармата и как онова, което трябвало да се случи, било осуетено. Тогава станало възможно обратното - значение придобил един мъж, движещ се в съвсем друга посока. И ето как наистина не е маловажно да се обърне внимание: "Тук той можеше само да го обещае, животът му беше само едно предизвестие. Едва сега то може да се случи. Никога не съм бил в състояние да си го представя като конституционен монарх, с парламентаризъм и всички останали измишльотини."

Точно така обаче човек би трябвало да си представя другия! Виждате как Кармата върши своята работа и ние трябва да съзрем тази работеща Карма, за да можем да изкачим още по-големи висоти на познанието. Онова, което е трябвало или е могло да се уреди (вече не по волята на едни или други хора, а поинтенциите на всемирната еволюция), което е могло да бъде подето от тази душа, наблюдаваща славянството с разбиране (засега ще се задоволя само с абстрактна характеристика), то дей-

ствително е щяло да има освобождаващи последствия за славянството. Но в същото време то е щяло да бъде унищожително за онова, което русизмът възнамерява за славянството. Защото русизмът иска да обхване славянството в своите рамки и да го използва като свой инструмент. Исква да го обрамчи в завещанието на Петър Велики. Бързината, с която се осъществяват такива неща, зависи естествено от разни вторични течения и вторични обстоятелства. Важното обаче е да имаме верен поглед за онова, което си проправя път в определена посока. Ето защо е разбираемо, че представа за действително назряващото са могли да имат единствено хората, които наблюдавали славянството малко по-задълбочено, и че на здравите стремления се е налагало да противодействат онези, които всъщност чрез русизма искали да унищожат славянското. Особено деликатни, особено тягостни стават нещата, когато трябва да се нагазва в течения и да се разчита на средства, свързани с тези на окултните течения, а такива общества има навред по земята. Някои са по-задълбочени, както например онези, с които ще се запознаем утре. Други са само докоснати, но макар и да са само докоснати, те именно затова трябва да се схващат като съдове, през които преминават окултни течения. А формирането, за чието разтурване се настояваше след смъртта на ерцхерцог Франц Фердинанд, сръбската "Народна одбрана", беше пряко продължение на едно по-предишно изцяло окултно общество*73, което съвсем малко беше променило метода си. Но нали единствената ми цел е да излагам факти.

Ето Ви един допир между политически домогвания и едно окултно общество, чийто център на действие беше в Сърбия, но нишките му се простираха навсякъде, където имаше славяни, и което поддържаше взаимоотношения с най-разнообразни други сдружения, но вътрешна взаимовръзка имаше преди всичко със западни общества. Затова в едно такова сдружение могат да се преподават неща, свързани с окултните влияния, шестващи по света.

Защо се налага да изминаваме какви ли не заобиколни пътища, та само донякъде да стигнем до прозирането на онова, което всъщност трябва да разберем? Не се учудвайте, загдето се налага да се изминават за обиколни пътища, защото човек много лесно изпада в повърхностно оценяване, когато рече да прилага виждания по отношение на непосредствени процеси, в които участва със симпатии и антипатии; тогава много лесно възникват погрешни представи и недоразумения. Защото какво се получава често? В душата си човек носи своите симпатии и антипатии, на каквито естествено всеки има пълно право; но често пъти той има основание да не си дава сметка за това и да се поддаде да не казвам направо на samozаблудението, но все пак на самовнушението, че преценява

обективно. Признае ли пред себе си откровено, че изпитва едни или други симпатии, ще признае истината; но желаейки да преценява "обективно", човек не признава пред себе си истината, ами в известна степен се прави на глух за нея.

Защо е възможно човек да проявява такива склонности? Просто затуй, защото той много лесно се натъква на странни противоречия, когато се помъчи да разбере действителността. А натъкне ли се на противоречия, той гледа да ги превъзмогне, приемайки едното от две противоречащи си неща и отхвърляйки другото. Това обаче често означава нежелание изобщо да бъде разбрана действителността.

Искам да Ви дам един пример как човек може да се заплете в някое сериозно противоречие, когато не разбира жизнената взаимовръзка между противоречивото и цялостната действителност. В рамките на нашата антропософски ориентирана Духовна Наука ние наричаме християнство онова, което е почерпано от значението на Мистерията на Голгота, което е почерпано от това, че Христос е бил осъден, умрял е, погребан ли са го, но също така в реален, истински смисъл е възкръснал и продължава да живее като възкръснал. За нас това е Мистерията на Голгота и ако някой не го признава, ние не можем да зачетем правото му да се нарича християнин. А какво е било необходимо, та заради човешкото развитие Христос да изстрада току-що описаното от мен? Било е необходимо Юда да го предаде и Христос да бъде разпънат на кръста; ако обаче разпъналите го на кръста не бяха сторили това, тогава Мистерията на Голгота нямаше да се изпълни за спасението на човечеството.

Ето Ви едно страхотно, реално, едно - бих казал - доведено до крайност, до абсурд противоречие! Мисли моли е някой да твърди: вие, християните, дължите на Юда факта, че вашата Мистерия на Голгота изобщо се е изпълнила! На палачите, разпънали Христос на кръста, Вие, християните, дължите разигралата се на Голгота мистерия! Нима би било оправдано да се защитават Юда и палачите, макар да е вярно, че смисълът на Земната история се дължи на тях? Възможно ли е на един такъв въпрос да се отговори толкова просто? Човек не се ли натъква на противоречия, които съществуват и представляват ужасна орисия?

Размислете над това, което изложих сега пред Вас! Утре ще продължим тези разсъждения. В самия край Ви разказах това само за да можете да се замислите, че не е толкова лесно да се каже: от две противоречащи си неща аз приемам едното, а другото отхвърлям. Действителността е подълбока от онова, което човек често пъти иска да обгърне с мисълта си, и съвсем не без причина от почти замъгленото съзнание на Ницше се ражда изразът: "Светът е дълбок - по-дълбок, отколкото си мислел денят.*74

След като се опитам формално да насоча вниманието Ви върху естеството на реалното противоречие, утре ще се постарая да навлезем още по-дълбоко в материята, която сега засегнахме само отчасти.

ЧЕТВЪРТА ЛЕКЦИЯ

Дорнах, 11 Декември 1916

Продължавайки започнатите преди осем дни разсъждения, бих искал още веднъж да отбележа: за да не възникват недоразумения, нека казаното да се схваща така, че един или друг народ като цяло или народът като такъв в никакъв случай да не се засяга от една оценка, която трябва да се направи въз основа на фактите. Всеки щеше да бъде разбран напълно погрешно, ако при всяко едно обобщение се стигаше дотам, че валидността на казаното по отношение на действителни, реални елементи - примерно за личности - бъдеше отнасяна към народи. Повечето хора изобщо не знаят за какво собствено става дума, когато - казвайки "Аз също съм от този народ!" - се отъждествяват с една или друга личност, която в известен смисъл е представителна или поне изглежда представителна за този или онзи народ. Казват го, без да имат някаква представа. А какво ще се постигне с оценките на хората, ако те биват давани, без оценката всъщност да засяга нещо по друг начин освен словесно чрез фразата, докато в действителност не може да засегне нищо, тъй като при такова оценяване човек въобще не се добира до реалните, истинските факти?

Доколкото ми е възможно, възнамерявам да насоча душевния Ви взор в три направления. Първо, към известно разбиране (освен известно разбиране друго естествено не може да има) на онова, което под формата на велики духовни течения лежи в основата на съвременните събития; сетне към въпроса, как тези течения се изявяват на едно или друго място, как те в известен смисъл пронизват с действието си човека било посредством общества, братства и т.н., било повече или по-малко осъзнато чрез самите индивиди. И накрая ми се ще да покажа как трябва да се гледа на характерните неща, на онези неща, които придобиват важност, когато някой иска да разбере как извършващото се във физическия план може да се обясни въз основа на големите взаимовръзки.

Ако за момент заемем едно по-високо гледище и спрем вниманието си върху големите взаимовръзки, тогава някои неща ще се открият по-иначе, отколкото при огледа на безразборно струпаните отделни факти във вида, както те застават пред нас. Защото историята на човечеството ведно с най-тягостните събития се насочва и направлява от духовни импулси. Но тези духовни импулси си и противодействат, а хората са включени в течения с нерядко противоположни тенденции. Лекомислено е,

когато някой все си въобразява, че премъдрият всемирнен ред си знаел работата. Ако беше така, в широкия физически обхват на света щеше да липсва онова, което сега все пак го има - една човешка свобода. От друга страна пък несъмнено съществуват импулси на необходимостта, големи кармически импулси, действащи във всичко, и нека тъкмо при тези разсъждения да вземем под внимание как действат кармическите импулси. Но тогава вече човек ще трябва да навлезе в подробностите, ще трябва да насочи поглед към това, какъв вид приемат нещата, когато е налице определена голяма противоположност, която оказва някакво значение върху хода на непрестанното развитие на човечеството. От такъв род е противоположността, съществуваща между Запада и Изтока на европейската култура и аз вече изтъкнах какво се е получило на запад и какво битува на изток като народностен елемент на бъдещето. Това са реално съществуващи сили. Вярно е, че повечето хора не знаят нищо за тези реални сили, ала отделни лица винаги са опознавали нещичко от тях.

И ето че има две възможности: Едната е хората да не знаят нищо за тези реални сили; тогава лесно може да се случи те да се превърнат в несъзнателни инструменти, като по невнимание - без сами да са в обичайния смисъл особено виновни за това - се оставят да бъдат използвани от други хора, които повече или по-малко са били въввлечени в течения и чието действие представлява своего рода резултанта от същинските течения и от собствения им егоизъм, от собственото им честолюбие. Тези хора притежават способността да въздействат сугестивно на други, които са невнимателни. Възможно е обаче да се получи и второто, което е от особена важност и значение именно за живота в Европа през последните десетилетия - да се намерят отделни хора, които чрез окултните братства никак си узнават нещо за съществуващото във вид на духовни сили и съзнателно злоупотребяват, съзнателно използват в някакъв смисъл това свое знание. Може би не съвсем в смисъл, за който е допустимо да се каже, че заслужава да получи унищожително морално осъждане, но все пак игра с огъня е, когато хора, които не знаят как се борави с духовни импулси, дават известна насока на такива импулси, и най-вече когато се стига до неща като например случилите се поради това, че през втората половина на XIX век в Централна Европа възникнали различни повече или по-малко окултни братства, които били силно повлияни от периферията на Европа и до голяма степен работели с окултни средства, както например "Омладина", която чрез битуващите в нея импулси постигнала немалко*75. "Омладина" била корпорация, която сред своите привърженици си служела с определен култ, какъв то иначе сред окултните братства се използва при ранговете. В Централна Европа тя основала извънредно потайни братства, които били разпространени по различните сла-

вянски земи, както и в балканските страни, и които наистина си служели с окултни средства дотолкова, доколкото имали свой церемониал. Голяма дейност развили те, докато един ден чрез онова, което обикновено наричаме случайност, но просто само така го наричаме, а именно чрез един състоял се в Чехия процес, работата излязла наяве. Тези сдружения, които поддържали връзка помежду си, подмолно разровили много нещо и, бих казал, под маскировка отново продължили съществуването си. Една такава маскировка била прословутата "Народна отбрана" в Сърбия, която многократно бивала назовавана в началото на сегашните тягостни събития. От това течение, което вече било преминало през нещо, служещо си с окултни средства, и в чийто обсег имало както хора, посветени в каузата, така и такива, които не знаели нищо за нея, били импулсирани много неща, разигра ли се през последните десетилетия в европейския югоизток. И когато през последните десетилетия на XIX век в западните и по-специално в английските братства се говорело за предстоящата голяма световна война (а както Ви съобщих, за нея винаги се е говорело), неизменно се подчертавала важността на онова, което трябвало да се разиграе в балканските страни.

Позволете ми в началото да добавя още нещо тъкмо в тази насока. Защото, отправим ли поглед единствено към духовното, което пронизва нещата, ще липсва основанието за поставяне на правилните въпроси. Тогава няма да се знае как духовно протичащото се отразява долу във физическия план. И точно този важен въпрос искам да развия в разсъжденията си пред Вас, след като вчера Ви призовах да поразмишлява те върху голямото противоречие на Мистерията на Голгота. При това специално искам да подчертая следното: представяйки чрез уводните си думи онова, което по-сетне ще ни послужи като база за други неща, аз Ви моля да не смятате, че казаното от мен се отнася за някой народ като такъв. Никой не може да изпитва повече симпатии към злощастния сръбски народ от мен; не само защото в последно време той страдеше толкова болезнено, но преди всичко затуй, защото като народ той десетилетия наред е бил играчка на най-различни интриги, на най-различни елементи, които с битувашото в този народ са си служили за неща, за които можем единствено да кажем: в основата лежи едно непозволено насочване в определено направление на онова, което в Петия следатлантски период съществува във вид на реални импулси за еволюцията на човечеството.

Няма да се връщам във времето по-далеч от втората половина на XIX век. Днес съвсем рядко се провеждат обсъждания, които действително могат да имат просветителски характер. Предлаганото от мен е само скица, а в скицата естествено някои неща все още са означени е конту-

рни линии. Знам колко малко човек е предразположен да разглежда реални факти, но с някои от тях той безспорно трябва да е запознат. И така, бих желал да се върна назад само до Михаил Обренович*76, който като владетел в Сърбия е играл важна роля през втората половина на XIX век, бил е симпатична личност и за него наистина не може да се каже, че е насочвал по някакъв непочтен начин импулсите, виждани, разбира се, преди всичко от човек, който принадлежи към даден народ. Импулсите на един народ могат да се направляват така, че някой поради на роден или личен егоизъм да ги пренапругне и в известна степен да не движи импулсите на народа така, че да действат в хармония с импулсите на цялото човечество. В това отношение е извънредно трудно да се улучи вярното. При Михаил Обренович положението било такова, че със своите идеи той всъщност общо взето следвал - разрешете ми да употребя този израз, макар да е може би малко едностранчив - духа на добрите европейски импулси. Но от тези добри европейски импулси той се нуждаел само дотолкова, доколкото можел да действа като истински сръбски патриот. Човек трябва да съумее да заеме сръбско становище, за да изпита разбиране относно частичната едностранчивост у Михаил. Но това не е важно. Може да се каже, че когато един мъж като Михаил Обренович изявява патриотизма си по такъв начин, то това изявяване положително е понятно за всеки, който по рождение, потекло и възпитание трябва да има друг патриотизъм. Достатъчно е само с няколко думи да Ви предам какво е заявил за идеала на Михаил Обренович човек, който го е познавал добре. Милан Пиротшанац казва:

"Крайната му политическа цел беше не създаването на велика Сърбия, а изграждането на югославянска конфедерация под хегемонията на Сърбия."

И тъй, Михаил замислял балканска конфедерация. За такава конфедерация говорели също така осведомените и действащи в най-положителен смисъл на думата окултисти на Западна Европа в добрите време на западноевропейския окултизъм. И макар този идеал навярно да не е бил по вкуса на някого, все пак трябва да се каже, че е бил идеал, който стоял във взаимовръзка с определени реални импулси на Петата следатлантска епоха.

Но ето че срещу този идеал на Михаил Обренович се надигнало онова, което може да се окачестви като голяма част от сръбската интелигенция, и то под предводителството на Йован Ристич*77. Тази сръбска интелигенция привнесла друг елемент, различаващ се от онова, което водело началото си от Михаил. Докато той искал да създаде балканска федерация със силите на балканските славяни и без помощта на Русия и Австрия, за ония, към чиито водачи се числил Йован Ристич, целта била да

поставят Сърбия на всяка цена в услуга на водещото началото си от Русия, та чрез сугестиране на славянската душа посредством завещанието на Петър Велики да създадат рамка за русизма.

От този друг, намиращ се под влиянието на "Омладина" елемент по онова време излязъл призивът да се положат основите на движение за противодействие на стремежите на Михаил, като Русия на всяка цена трябвало да изиграе за Сърбия същата роля, каквато Франция изиграла за Пиемонт при изграждането на нова Италия. Както Франция извършила услуга при прерастването на Пиемонт в съвременна Италия, така и Русия трябвало да послужи на Сърбия да се превърне върху отвъдната страна на Адриатическо море в нещо на Балканите, но само под ръководството на онова, което трябвало да се ввлече в тайнствените импулси на завещанието на Петър Велики.

Сърбите обаче наброяват общо около шест милиона. От тях само три и половина милиона живеят в Сърбия и Черна гора; в стари времена два и половина милиона са се преселили в Австрия. Те отвсякъде са за обиколени и размесени с четири милиона католици и от половин милион мохамеданчени южни славяни. Разбирате, че от това трябва да произтекат сблъсъци. Представете си какъв духовен хаос живее и се среща там и какво означава да вкараш в този хаос определено движение, каквото било "Омладина" Може да се върши какво ли не, стига нещата да се използват по правилен начин. А хората, които прилагат такива средства, какъвто е случаят с "Омладина", винаги настройват едното течение срещу другото, така че от това да произтече нещо.

Получило се така, че Михаил Обренович се натъкнал на страхотна неприязненост и че тази неприязненост се сдобила с възможност да действа ефективно срещу него, като извън Сърбия - в Унгария, било организирано враждебно движение с враждебна преса. Ако сте разбрали, че "Омладина" не била само в Сърбия, ами имала връзки с всички държави в Централна Европа, ще схванете, че щом се оказало необходимо, "Омладина" в Сърбия можела да бъде накарана да замлъкне и в замяна на това отвън да се организира какво ли не. По такъв начин се поддържала откритата възможността, ако работата някак си се разчуела, да се каже: Чуждата държава го е организирала. Тази възможност постоянно трябвало да се поддържа открита.

Към всичко това се прибавило, че Михаил Обренович бил много обичан сред народа и че това действително била елементарна обич. Това също е окултна сила. На тази народна обич трябвало да се противопостави или равностойна обич, което не било толкова просто, или пък нещо революционизиращо. Получило се така, че в различните свързани с "Омладина" домогвания се намесила династичната вражда между Обреновичите и

Карагеоргиевичите. Карагеоргиевичите живеели в Женева, били направили дългове в най-различни части на Европа и претендирали за сръбския трон. Отдала им се възможност да се запознаят с всякакви общества, чийто брой в Европа е голям, както и с действащите в тези общества импулси. Чрез известна задружност, особено пък когато се разполага със средства като споменатите от мен, човек може да постигне много. За целта обстоятелствата се подготвят така, че от различни места, които трябва да са разположени в различни държави, да могат да се предизвикат всякакви неща. Така Александър Карагеоргиевич*78 упълномощил човек от унгарския град Сегед да управлява имуществото му. Управляващият естествено бил banker. Нямащо нищо особено за управляване, но един ден той въздействал на неколцина затворници - в такива случаи се използват затворници или подобни елементи - и на 10 Юни 1868 г. те убили Михаил. Това бил първият етап, за да се продължи в определена посока. И тъй на 10 Юни 1868 г. Михаил Обренович бил убит.

Единственият наследник на Михаил от мъжки пол, някакъв племенник, бил крайно беден човек и освен туй още почти момче*79, така че цялото влияние минало в ръцете на споменатия по-преди Йован Ристич, който бил типичен представител на известен вид политици - голям политик от определена гледна точка. Тъй като Ристич е представил всичко и в съчиненията си, човек може да проследи външните пътища, по които е искал да осъществи вътрешните си намерения. На първо място той издигал като висш принцип положението, че Сърбия неизменно трябва да следва само импулсите на Русия, без да е нужно това да става винаги явно. Ако за руските импулси щяло да бъде по-полезно да се направят известни отстъпки и да се тръгне към добросъседски споразумения с Хабсбургската монархия, в такъв случай съвместно с Австрия спокойно можело да се предприеме едно-друго срещу Русия. Защото в действителност ставало дума всичко да се върши в полза на Русия. За тази цел понякога трябвало привидно да се върви с другите. Ето кое той смятал за свой висш принцип.

Сега главната задача на Ристич била да се укрепи и да печели привърженици. Това се оказало трудно, понеже сърбите обичали Милан Обренович, а и никой естествено не бивало дори да подозира за тайните нишки, чрез които самият Ристич бил свързан с убийството на Михаил Обренович. Човек може да стои далече от такива работи и въпреки това да се намира в близост до тях. Тогава нишките трябва да се заличат. Това му се удало, след като по някакъв начин постигнал в Сърбия да бъде разгласено, че убийството на Михаил Обренович станало в резултат на подклаждане от Унгария, сиреч вината за него носели унгарците. Напълно му повярвали и кръговете, на които особено разчитал.

По-нататък в посоченото от мен тук течение се вляло още едно, основано през 1880 г. от десет души. То трябвало да действа в съзвучие с други европейски течения и затуй било основано в Цюрих. Един от десетимата съставил програмата на това "Братство на десетката", към което принадлежал и Никола Пашич. В програмата се казвало.

"Обединяването на всички сърби предполага разгромяване на Турция и разгромяване на Австрия, премахване на държавността на Черна гора и народна свобода в Сърбия.*80

Следователно изработената през 1880 г. програма на тази десетка била съвсем категорична. По-нататък целта била тази програма все повече и повече да се вражда в радикалното течение на Ристич, който вече бил подходящата личност на подходящото място - именно той, Ристич, държал ведно с малолетния Милан властта. Така нещата се сходили много добре. При някои течения въпросът винаги опира до това, да се спечели подходящия човек на подходящото място, та чрез него да се постигне всичко възможно.

Университетският професор Йован Скерлич, който поддържал връзки с това радикално направление, писал например: "Свободата на сръбския народ и съществуването на Австро-Унгария се изключват взаимно." Държа да предам факти и ни най-малко не оспорвам, че за един сърбин - от негова гледна точка - една такава програма е напълно възможна. И когато Милан Обренович навършил пълнолетие, обстоятелствата породили желанието му да се освободи от това радикално течение. Той искал да провежда сръбски патриотизъм, но в разбирателство с Австро-Унгария. Оттам насетне не престанали да се впитат, от една страна, слабите, ала безспорно съществуващи импулси, които изхождали от Милан Обренович, а от друга - всичко свързано с претендентството на Карагеоргиевичите. Заслужава да се отбележи, че за коронацията на руския император Александър III*81 не бил поканен никой от династията Обреновичи, а присъствал претендентът Петър Карагеоргиевич, който по-късно се възкачил на сръбския престол.

Връзките между Русия и Балканите трябвало да станат още по-тесни с това, че в даден момент Петър Карагеоргиевич бил оженен за най-голямата дъщеря на черногорския владетел Никита, от което последният не бил особено очарован, тъй като след Обреновичите той самият се канел да заеме сръбския престол. От руска страна обаче му дали един милион зестра, който старият Никита естествено прибрал; той проявявал известно разбиране за подобни трикове. Повече с външната история няма да Ви отегчавам, а само ще спомена, че по онова време се стига до неуспешната война на Сърбия срещу България*82 и че след като Сърбия загубила тази война, само благодарение на решителното застъпничество на

Австро-Унгария за Сърбия тя могла да запази териториалната си цялост. Но към всичко това партията "Омладина" била безразлична - за нея важно било единствено да подкрепя течението, което щяло да вкара славизма в русизма. Тази партия можела да работи добре. Сърби, нечужденци са изготвили една забележителна статистика, която впрочем е по-скоро "статистика" и много в нея може да бъде пренебрегнато; но дори само половината там да е истина, тя продължава да бъде показателна. Твърди се, че от 1883 до 1887 година тази радикална партия на омладинистите успяла да се разрасне много силно, защото в този период извършила триста шейсет и че тири политически убийства, да не би - когато щяла да продължи да се разраства - да и пречат като нарушители на спокойствието онези, за които нямало място във физическия план. Както казах, данните не са от чужденци, а от самите сърби: триста шейсет и четири политически убийства от 1883 до 1887 година! Дори само половината да е истина, пак е предостатъчно.

Нов голям подем тази партия преживяла през деветдесетте години. След като дълго време се работило систематично, бил постигнат мощен напредък, когато един ден през деветдесетте години всички сръбски градове се оказали окичени със знамена. В Австрия това предизвикало стъписване. Какво се било случило? Това станало в деня, когато бил сключен съюзът между Русия и Франция! През същата седмица зад гърба на династията Обреновичи във Франция били поръчани сто хиляди пушки за радикалната партия. Било по същото време, когато на сцената излязла една личност, чрез която се прокарвало многостранно въздействие, но за чието използване можело извънредно трудно да се получи съгласието на меродавните кръгове. От Русия тази личност се предвиждала за определени цели. Обаче партията, наследила "Омладина", се смущавала да превърне във важен инструмент точно една такава личност в такова положение. За сърбите това въпреки всичко било прекалено много. Става дума за Драга Машин*83, която Александър Обренович през 1886 година можел на първо време да издигне в своя метреса. Та тогава тази личност се появила в плана на събитията и един приятел на династията Обреновичи - Владан Георгиевич, е написал солидна, хубава книга, от която може да се научи много: "Краят на Обреновичите". Особено Ви препоръчвам една глава от нея, където ще видите - макар и намекнато от Георгиевич, така да се каже, с несъзнателна предпазливост - колко странно протичат нишките на световната история. Там Георгиевич разказва за не обикновеното посещение, което трябвало да направи на Драга Машин като изтъкната личност, и посочва как обаянието, което ти действително упражнявала върху онзи, върху когото то трябвало да бъде упражнено, се излъчвало чрез точно определена парфюмна смес, нагодена при вси-

чки случаи по съответен начин към индивидуалността на сугестираната личност. Ако прочетете с разбиране завоалираното изложение на Владан Георгиевич в тази глава на неговата дебела книга, Вие ще добиете някаква, в окултен смисъл също така важна представа за сферата на долнопобното чародейство. Ще бъдете изненадани колко много може да се постигне с това, че домогващите се до нещо остават на заден план, а онова, което предстои да се случи, се предоставя на изкусителните умения на една жена, владееща изкуството да смесва парфюми. В някои дворци то още през XVII век играло голяма роля в политиката, а дадени исторически моменти всъщност не могат да се опишат достоверно, ако човек същевременно не е запознат с определени въздействия на парфюмите в историята на определени времена и периоди.

Последвало събитие, което хвърлило известна светлина върху странни кармически взаимовръзки. Описаната от мен партия продължила да работи. Нещата били доведени дотам, че накрая отново чрез подклажда не, за каквото стана дума, бил извършен опит за покушение срещу отдавна оттеглилия се Милан, който обаче все още играел някаква роля и чрез когото най-вече били изпълнявани всякакви роли. Тогава и Никола Пашич, чието име Ви е известно, се озовал сред осъдените на смърт. Спасението си дължал единствено на факта, че император Франц Йосиф отправил възражение срещу езекутирането му. Знаете, че Пашич е името на човека, който при избухване на войната беше министър-председател на Сърбия.

Във всички тези случаи се касаело за нещо, превърнало се в необходимост. Обърнете внимание, че онова, което някой желаел да постигне, не можело да бъде постигнато, ако Обреновичите останели. Затова с протекцията на Русия Карагеоргиевич трябвало да се възкачи на престола. Но ето че и Драга Машин, която междувременно се била омъжила за Александър, също се ползвала с руска протекция. В същото време обаче за радикалната партия Драга Машин била станала крайно неудобна, на нея гледали като на позорно петно. Но всичко това влизало изцяло в предварителните сметки, тъй като групировката, която я била подставила, нямала за цел да издигне непременно тази приятна личност с парфюмните ѝ умения на сръбския престол, а се стремяла чрез Александър като представител на Обреновичите да предизвика нетърпимост към тази династия. По тази причина тя по-напред трябвало да бъде направена за смях и подбив, Драга Машин трябвало да бъде направена кралица, та подир туй да може да бъде убита. Целяло се да бъде извършена услуга тъкмо на онези, на които Драга Машин привидно била крайно неудобна; но с оглед на по-късното и премахване цялата комедия трябвало да се постави и Драга да я изиграе. Няма да се спирам на подробности като инсцени-

раното очакване на бъдещ престолонаследник, който никога не се е задавал. Ще изтъкна само, че били привлечани съвсем странни личности, които трябвало да осъществяват както връзките между Женева, където живеели Карагеоргиевичите, и Балканите, така и разни други връзки. Петър Карагеоргиевич получил указание да си стои кротко в Женева и много да не шава. За сметка на това на най-различни места били разпратени множество емисари, които да придават облик на цялата акция и да я провеждат в духа на Русия. По този повод тук бих искал да Ви обърна внимание, че на личностите, извършващи нещо при такива взаимовръзки, често пъти не е нужно да се отдава особено значение. Така например в дадения случай имало един важен посредник, черногорец, който играл голяма роля при съвместните начинания на Русия и Карагеоргиевичите. Той обаче ни най-малко не държал да служи нито на радикалната сръбска партия, нито на някой друг. Това по-късно дал изрично да се разбере с факта, че през 1907 година във Виена предложил за продан обемистата кореспонденция, водена от него с Петър Карагеоргиевич във връзка с тази съдбоносна кауза. Така добрякът Карагеоргиевич се видял принуден да се раздели със сто и петдесет хиляди франка, за да откупи тези писма.

Тези неща ги посочвам само частично, но когато един ден бъде написана историята (а някога тя ще бъде написана) за разигралото се по онова време във виенския ресторант "Хопфнер", на 22 Януари в Линц и през Април в хотел "Биглер" в Мьодлинг, когато един ден се узнае как е възникнал оня документ, с който Карагеоргиевич се е задължил, че ако се възкачи на престола, няма да предприеме нищо срещу убийците на Александър Обренович и Драга Машин, тогава това ще бъде една глава, която ще осветли много неща. Важност ще представлява по-специално онова, което Петър Карагеоргиевич е подписал на 22 Януари 1903 в Линц, както и съвещанието, проведено от няколко служещи на тази кауза офицери в белградската странноприемница "Коларац.

След всички тези прелиминарии, през Юли 1903 било извършено убийството в Белграда*84, придобило в света известност по друг начин. Важна роля при това убийство изиграл някой си лейтенант Воя Танкосич. Не е маловажно, че по онова време предводител на една от групите, натоварени да ликвидират разните привърженици на Александър Обренович и Драга Машин, бил лейтенант Воя Танкосич; защото Вие може би знаете, че според извършените от австрийска страна разследвания сред лицата, организирали убийството на ерцхерцог Франц Фердинанд в Сараево, се споменава някой си майор Танкосич. Това е същият Воя Танкосич, който - междуременно повишен в чин майор - някога бил получил задачата да убие двамата братя Луневица - брата на Драга Машин, а подир туй –

вече като майор - да изиграе прочулата се навред по света роля при убийството на Франц Фердинанд. Важно е на основата на реални обекти взаимовръзките да се виждат и да се посочват по начина, по който едно нещо продължава действието си в следващото.

Така династията Обреновичи била ликвидирана и сега въпросът бил как Карагеоргиевич да бъде сложен на сръбския престол. Пашич например, макар да бил замесен във всичко това, още нямал готовност да даде веднага съгласието си за възкачване на Карагеоргиевич на престола - по онова време той искал да издигне на сръбския престол един англичанин. Но даже и в Източна Европа не навсякъде се застъпвало едно и също мнение. Може например исторически да се удостовери, че след разгласяване на вестта за убийството на последния Обренович великата княгиня Милица възкликнала: Да прием за здравето на сръбския крал Никита! Следователно в тези кръгове съществувало също намерение на сръбския престол да бъде поставен Никита Черногорски. Но когато се стигнало до вземане на решение, Чариков, тогавашният руски шарже д'афер в Белград, се появил и заявил дословно: Дойдох да съобщя, че моето правителство ще изрази одобрение само ако при утрешния избор принц Карагеоргиевич единодушно бъде избран за крал на Сърбия.

Приведох редица факти, които трябва да Ви покажат как действат нещата, когато бъдат насочени в определено русло. Редно е да имаме конкретна представа за това, което се случва по света. Сега ми се ще да подходя, бих казал, симптоматично. Нещата явно могат да се обединят в цялостна картина и да ни извисят до главните истини на проблема едва тогава, когато се огледат различни обстоятелства. Независимо от това аз трябва непрекъснато да повтарям: човек може да има становище и всяко становище може да бъде разбрано, но той трябва да е наясно, че при всяко положение е длъжен да изхожда именно от едно или друго становище, а не да се прави, че дава оценка от някаква по-висока трибуна.

Особено в последно време често ми се налага да се питам на какво се дължи непрестанната поява на опре делени виждания. В началото на настоящите си разсъждения аз казах каква болка изпитах, узнавайки, че в една от насоките човек всъщност се сблъсква само с недружелюбни, най-малкото лишени от разбиране оценки и че тъкмо хората, които по този недружелюбен начин оценяват в една определена насока, си приписват способността за обективно разглеждане на нещата. Не е нужно да се отива надалеч, за да се види какъв род недружелюбност се има предвид. Продължавам да повтарям, че имам разбиране за всяко становище; не проумявам обаче, когато се твърди, че определени оценки, които са всичко друго, но не и обективни, почивали на обективна основа.

Когато се прочете примерно, че по въпроса относно вината за избухване на войната изключителна стойност имат известните вече дипломатически документи, срещу това не може да се възрази абсолютно нищо; не е така обаче по отношение на изводите, които често се вадят оттук. Точно тези документи трябва да се проучват много по-задълбочено, отколкото това се прави обикновено, щом се цели постигането на меродавна оценка. Смяя да твърдя, че аз действително съм проучвал основно повече от дузина пъти всички сини, червени и бели книги и за себе си съм допускал всяка насока на оценката; точно тогава човек би трябвало да намери възможност да се опре единствено на реалните факти! Но разсъждавайки глобално, трябва да кажа, че оценките, които чувам, ми напомнят дълги дискусии, завършващи с думите: "Това няма значение - евреинът без друго ще отиде на кладата!"*85. И тъй като за категорични твърдения, каквито се правят, не може никога да се намери обективно основание, тези неща могат да се приемат само като нещо, което неминуемо трябва да прерасне във въпроса, на какво се дължи, че такава голяма част от хората застъпват оценката, която - ако не буквално, то поне по смисъл - се свежда до афоризма: "Това няма значение - германецът без друго ще отиде на кладата!"

В тази оценка се отразяват много неща най-вече затуй, защото е безплезно да се изтъкват едни или други доводи там, където в сила са аргументите, водещи до тази оценка. И въпреки това повдигнатият от мен тук въпрос представлява в абсолютния смисъл на думата върховен въпрос. Знам, че хората са си помислили какво ли не, когато вследствие на определена необходимост написах моята брошура "Размисли по време на войната"⁸⁶, предназначена, както се казва в подзаглавието, "за германци и за онези, които не смятат, че трябва да ги мразят" Знам, че в нея са изразени мисли, на които - не ме считайте за нескромен, загдето го казвам - историята никой ден ще гледа като на мисли, които ще се вземат под внимание, пък дори и още толкова време да изтече. Знам обаче също така, че поради вътрешни духовни взаимовръзки някои неща няма да бъдат възможни, докато - поне на отделни места - не се появи усещане за верността на тези мисли. А онези, които не допускат да бъдат убедени чрез вътрешната важност на такива мисли, ще трябва още дълго да бъдат поучавани.

С една солидна поука светът ще се сдобие посредством осъществяване програмите на такива хора като Лойд Фжордж⁸⁷ Навярно ще бъдат нужни и още няколко урока. Но подобни уроци ще получат и някои лица от периферията. Доста неща биха могли да приемат друг вид, ако човек по-малко допускаше да бъде замайван от оценките, подложени от мен на разискване. Защото това, което Ви казвам, е безспорна истина. Не едно

решение явно се крие в това, че на отделни места оценката бива насочвана в току-що споменатото русло. Та каква полза ще има, ако англичанинът се застъпи за един или друг човек, посредством кого то действа едно или друго нещо, и ако сметне за лична обида, когато въпросната личност бъде характеризирана по обективен начин? Точно защото от английската култура води началото си онова особено оформяне на политическите мисли, на което се спрях завчера, зад него може да се спотайва нещо, което преследва определени цели. Защото налице е странното обстоятелство, че за някои идващи от европейския Запад импулси онова, което аз окачествих като политическо мислене на английската култура, трябва да се разглежда като най-неподходящия инструмент.

Няма никакво съмнение, че от едната страна се намира онова, за чието осъществяване през Петия следатлантски период е призван тъкмо английският народ, ала от една съвсем друга страна то постоянно бива осуетявано. И макар хората да разполага с чудесните гласове, за които споменах завчера, човек трябва да се вслушва и в разни други гласове. Ето защо бих искала да насоча вниманието Ви към едно изказване на лорд Роузбъри*88 от 1893 г. не защото точно това негово изказване е особено важно, а защото то представлява симптоматичен израз за нещо реално съществуващо. Лорд Роузбъри заявил:

"Казват, че империята ни е достатъчно голяма и че притежаваме достатъчно територии... Ние обаче не бива да държим сметка само за това, което ни е нужно днес, но и за онова, което ще ни е нужно в бъдеще... Ние трябва да съзнаваме, че част от нашия дълг и от нашето наследство е да се грижим светът да носи отпечатъка на нашия народ, а не на някой друг народ..."

Важно е да се знае, че във всемирния хор се вмесват и такива гласове. Точно в тази насока лорд Роузбъри всъщност не е бил бележитата личност. Но в такъв един тон е прозвучало онова, което именно сме длъжни да изтъкнем. Важно е, че не от народа, а от един мъж, зад когото са стояли групи, е отправено изявление то, че целият свят придобива отпечатъка на английското. Това не е нищо друго освен отзвук от онова, което винаги се е преподавало в някои окултни братства*89, което например се е преподавало и с думите: латинската раса се намира в упадък и е нужно човек сам да реши тя повече да не ни досажда. Петият следатлантски период принадлежи единствено на английски говорещите народи, тъмна работа е да придадат на Земята такъв облик, какъвто се развива от тях.

Всичко, утвърдило се в окултните братства като здраво учение, не може да не се долови отново в изказва нето на лорд Роузбъри; защото целта е погледът да се насочва накъдето трябва. Каквото се вижда отвън, може

да бъде комедия. Повелята е комедията да бъде прозряна и да не бъде смятана за ошастливяващо света събитие.

Ако някой заеме становището на лорд Роузбъри, той не трябва да дискутира с него, защото при такива работи дискусиата е съвсем ненужна. Не може също да се твърди, че няма право да заема такова становище. Всеки е в правото си да застъпва становището на лорд Роузбъри. В такъв случай обаче ще трябва да каже "Крайната ми цел е да направя света английски", а не "Боря се за свободата и правата на малките народности". Ето за какво става дума. Погледнато от неговите позиции, лорд Роузбъри може да бъде разбран много добре; но не заеме ли неговото становище, човек по необходимост ще трябва да застъпи никакво друго, така че двете становища няма да се схождат и ще се наложи положението да бъде уравновесено чрез средствата, с които светът разполага за тази цел. Следователно такива становища понякога неминуемо трябва да довеждат до пламването на война. Това е напълно разбираемо, защото в противен случай би могло да се настоява другите доброволно да се подчинят на едно такова становище. И ако тяхното становище е те да не желаят това, тогава именно възникват конфликти. Затова и аз искам да се ограничи само с разглеждането на становища, тъй като при тях не се касае за обективни оценки, а просто за правенето на избор между две възможности.

Ето защо аз много добре мога да разбера едно становище като това на френския министър Аното, което той заел през 1909 г. в книгата си за фашода и подялбата на Африка. Там той казва*90.

"От десет години работата е приключена - Франция утвърди ранга си сред четирите световни сили. По всички краища на света тя е у дома си. френски се говори и винаги ще се говори в Африка, в Азия, в Америка, в Океания. Кълновете на господството са посети по всички краища на земното кълбо. Те ще избуят под небесната закрила."

Едно такова становище, разбира се, също може да се проумее, но че и тук е възможно да възникнат колизии с евентуални други становища - това несъмнено трябва да се има предвид.

Също така обективно трябва да се вземе под внимание и нещо друго. В намеренията на Бисмарк никога не е фигурирало воденето на колониална политика. Германия тепърва е трябвало да бъде насочена към колониалната политика. Тя дори не я е водила спонтанно, а по много показателен начин е била подбудена към нея съвсем от другаде. На това може да се спрем някой друг път. Всеки случай на немския народ не му е било в характера да предизвиква колизия в тази насока, а в прочутите речи на Фихте към германската нация можете изрично да прочетете, че германците никога не биха спорили с народ, който говори за свободата на мо-

ретата, а под това в действителност разбира да господства над моретата в ущърб на всички други*91. Най-вече пък във Франция се е знаело, че направо съществува предразположение целта, изказана тук от Аното, да не бъде зачертавана и Франция да се остави да върви спокойно по своя път на колонизаторски народ.

В посочената книга на министър Аното четем обаче и следния пасаж:

"Историята ще има за задача да установи от коя мисъл са се ръководили Германия и нейното правителство по време на заплетените спорове, при които протекоха подялбата на Африка и последната фаза от френската колониална политика. Може да се предположи, че в началото Бисмарковата политика с удовлетворение е гледала как Франция се впускаше в далечни и трудни начинания, които години напред трябваше напълно да ангажират вниманието на страната и на нейното правителство. Все пак не е сигурно доколко тази сметка в перспектива се оказва правилна, понеже Германия накрая пое от своя страна по същия път и - естествено малко късно - се опита да навакса загубеното време. Ако тази държава по своя воля..."

той казва "по своя воля", моля Ви се

"... е предоставила колониалната инициатива на други, то тя няма причина да се учудва, ако те са докопа ли най-вкусните мръвки."

Това становище естествено също е напълно разбираемо, но в него се съдържа вече и едно признание: че Германия по своя воля е предоставила на колониалната политика на Франция най-вкусните мръвки.

Не съдете веднага по подробностите, които давам, защото цялостна картина ще се получи едва когато ги събера в едно.

Вижте, би могло да се постави въпросът как въобще е възможно толкова лекомислено, както често се постъпва, да се създава взаимовръзка между събитията примерно от 24 и 25 Юли 1914 г. и ония през следващите дни. Вие нима да повярвате колко невероятно лекомислено е в тези събития да се търси обикновен континуитет и да се смята, че чисто и просто от ултиматума на Австрия към Сърбия е пламнала или даже е следвало да пламне голямата световна война. Още нещо е трябвало да бъде добавено, нещо друго трябва от десетилетия да е било подготвяно. Нужно е обаче наличието на поглед и съсредоточаване на вниманието върху някои отминали неща. На господата, които, без да се церемонят, дават оценки за многото книги, както Ви посочих с пример, бих дал съвет не само да четат по начина, по който често се чете, ами да четат така, че да забелязват какви неща собствено се разиграват. А освен туй, както може би знаете, някои работи изискват умението да бъдат огледани най-внимателно. На първо време направо ще рискувам да бъда недоразбран,

струпвайки всевъзможни неща, които не се поддават просто така на доказване. Но всички тези неща аз мога добре да ги докажа.

Нека в наличните репортажи бъдат препрочетени разговорите, водени през Юли 1914 г., като се следи как са протичали тези разговори. Понякога в обикновеното ежедневие по изражението на лицето също може да се установи нещо, което допълва голите думи. При политика тъкмо по изражението, по жеста може да се узнае какво иска той, и то понякога много повече от онова, което казва и което често пъти е предназначено да прикрие какво всъщност трябва да се изложи. Освен туй съобщенията за подобни неизказаности най-често са формулирани по-добре от съобщенията за думите. И тук ми се ще да запитам: Защо през целите преговори една личност като Сазонов*92 недвусмислено е играла две роли? По време на преговорите с представители на Централните сили Сазонов играе ролята на извънредно възбуден човек, който полага всички усилия да бъде спокоен, така че спокойствието му прави впечатление на заучено. Защо той играе ролята, в която явно не слуша другия, а само казва каквото е приготвил и което не е никакъв отговор на поставяните му въпроси?

Защо той играе тази роля при преговорите с онези, които му биват изпращани от Австрия, и защо се държи съвсем другояче, когато преговаря с посланиците на Антантата? Защо тогава изслушва? Защо сред записаните от него впоследствие изречения има такива, за които може да се знае, че първо са му били каза ни от посланиците на Антантата? Достатъчно е само да се сравнят! Защо той изслушва посланиците на Антантата и защо предварително знае какво ще каже, когато примерно говори с посланика на Австрия, където се стига дотам, че дори малко преиграва ролята? Защото при първите думи на австрийския посланик при посещението на 24 Юли Сазонов казва: "О, не е нужно да ми разказвате всичко това, аз вече зная всичко!" Притеснявало го е какво ще каже другият, защото отговорът му е бил вече готов. И защо при тази заучена реч е наблюдавал особено много на това, Австрия в никакъв случай да не поиска разпускането на "Народна одбрана", която продължила домогванията на "Омладина"? Поставям го само като въпрос - на ли нередко се налага човек да поставя отрицателни въпроси!

Определя се например вината на германското правителство за войната. В противовес на това може да се повдигне въпросът: Какво щеше да се получи, ако се беше изпълнило искането на германското правителство за локализиране на войната между Австрия и Сърбия? Защото от преговорите и едно дете може да установи, че целта на германското правителство е била войната да се локализира между Австрия и Сърбия, да не се допусне разрастването и в нещо повече от война между Австрия и Сър-

бия. Може да се постави въпросът, какво щеше да се получи, ако бъдеха следвани намеренията на германското правителство. Добросъвестен отговор на този въпрос би трябвало да си даде всеки.

Но и на един друг въпрос трябва да се отговори добросъвестно. За локализирането на войната е било наложително да се извърши едно нещо - Русия трябвало да прояви въздържаност, не бивало да се намесва. Ако тя не се е била намесила, войната е щяла да бъде локализирана. От друга страна, роля естествено играят и някои необходимости, но това са необходимости, които нямат нищо общо с волята на хората и с въпроса за вината. Защо обаче в дискусиите между сър Едуард Грей и всички останали никога не се появява гледната точка за локализацията, никога поне в сериозен вид, а вместо това още от 23 Юли насам се застъпва становището, че Русия трябвало да бъде удовлетворена? Никога не се появява като гледна точка, че Австрия и Сърбия трябва да разчитат сами на себе, а все се твърди, че било невъзможно от Русия да се очаква да изостави Сърбия. Гледището за локализиране на войната не се споменава дори тогава, когато Австрия дава обвързващото обещание да запази териториалната цялост на Сърбия. Може ли да се каже, че в него не се е вярвало? Но дори и тогава би могло да се изчака, защото друг път също се е случвало - припомнете си по-предишни събития - хората да бъдат оставени необезпокоявано да се разправят, а подир туй да се свика конференция. Защо онези, с които разговаря сър Едуард Грей, вземат незабавно присърце да представят работата така, като че ли се касае за руски въпрос? Това също е нещо, на което трябва да даде отговор никой, заловил се наистина добросъвестно с работата.

И по този начин се стига до важната точка за връзката между Централна Европа, Англия, Америка и т.н., с други думи до всичко свързано с изявлението на лорд Роузбъри, с всичко последващо от него и криещо се зад него. Стига се и до обрисувания вчера страх, който народите изпитват един от друг.

Ще отнеме доста време, ако днес изясня изцяло това, но някога ще трябва непременно да го разгледам, преди да доведе въпроса до целта, до която той следва да се доведе. Бих искал само да отбележа, че са се случили неща, от които не би било разумно да се вади някакво друго заключение освен установеното по-късно, а именно, че зад онези, които в известен смисъл са марионетки, в Англия съществува мощна, влиятелна група от хора, която неизменно е тласкала към война с Германия и чрез която отдавна предсказваната световна война е била насочена в определено русло. Защото предстоящото да се случи може естествено да бъде отправено в определено русло. Така в мнозина хора от Централна Европа и особено в Германия се създадо свързаното с голям страх твърдо убе-

ждение, че в подходящия момент известна група от Англия непременно щяла да предизвика война, в която Германия и Англия щели да застанат една срещу друга като противници". Това нямало нищо общо с някакъв копнеж за водене на война с Англия - от германска гледна точка той би бил напълно безсмислен.

Сега искам да насоча вниманието Ви към нещо важно за оценката. До към 1908, че даже и до 1909 г. в Англия имало широки кръгове, които стояли доста близо дори до крал Едуард VII*94 или, по-точно казано, до които той стоял доста близо и които смятали за невъзможно Русия някога да пристъпи до Цариград и да разполага с толкова желаното от нея съвсем свободно преминаване през Дарданелите. По онова време обаче станало едно събитие, което за броени месеци променило много неща. В онези дни разговаряли двама мъже*95, от които особено единият разбирал невероятно много от гадаене. Ставало дума по-специално за това, да се получи съгласието на Австрия за свободното руско преминаване през Дарданелите като компенсация за анексирането на Босна и Херцеговина. Това целяла Русия и Изволски*96, един умен човек, който обаче се смятал за по-умен, отколкото бил в действителност, просто решил, че независимо от английските напъни вече разполага със съгласието на Австрия. Ала не било така и затуй трябвало да се вземе друг курс.

Това е едно от важните събития, чийто брой би могъл значително да се увеличи. Всичко през последните години е изпъстрено с хитрувания. Такива хитрувания нерядко се откриват в периферията. От тях отърва не няма. И ако човек разполага със съответните книги, които всъщност описват само крайната фаза на трагедията, и се поизмъчи с тях, както аз честно и почтено го сторих, изучавайки ги по дванайсет, петнайсет, двайсет пъти, тогава не може да не прозре колко могъща е била групата, която, бих казал, като изнесен пост за мощни импулси стояла зад онези видими отвън марионетки. Те, разбира се, са честни хора, но при все това марионетки, които сега слизат от сцената, за да може Европа да се убеди в онова, което следва.

Създадо се било все пак положение, когато човек в Централна Европа си поставял въпроса: Ще бъде ли възможно чрез подбор на повърхността да изплават толкова много честни хора, та да надвият онази мощ на група, или това няма да бъде възможно? Намерили се обаче хора, които се разтревожили, защото в случай на война предвидили коалицията Русия - Франция - Англия. Наистина не зная дали трябва да учудва, че хората се разтревожили. За много неща човек трябва да се учудва, но за това всъщност не би било редно. Мъдрите господа, дето се ровят в книгите, биха могли, струва ми се, да установят поне едно нещо, кое то било установило даже онова наградено от университета в Берн книжле, че когато бил

нарушен белгийският неутралитет, Англия отдавна вече била направила войната абсолютно неизбежна. Всичко, всичко без изключение показва, че не съществувала никаква причина, която да може открито да се заяви пред английския народ. Защото наличните причини не бивало да се казват - в никакъв случай! Ситуацията била такава, че ако някой в качеството си на английски министър излезел пред Парламента с фактическите причини, той просто щял да бъде пометен от настроението на народа. Затова например сър Едуард Грей е трябвало да държи такива странни речи.

Редно и справедливо е да се каже, че английският народ не е искал война. Излишно е дори да се казва - то се разбира от само себе си и всеки го знае. Никой опиращ се на действителните факти не твърди, че самият английски народ е искал война; напротив - той щял да помете всеки, който би назвал истинските причини. Ето защо било необходимо нещо друго, с което да се излезе пред английския народ, и това било именно нарушаването на белгийския неутралитет. То обаче трябвало първо да бъде предизвикано. Фактически нещата стоят така: Ако сър Едуард Грей казал само едно изречение, нахлуване нямало да има. И историята някой ден ще установи, че неутралитетът на Белгия никога нямало да бъде нарушен, стига сър Едуард Грей да направел декларацията, която нищо не му пречело да направи, ако можел да следва волята си. Но тъй като не бивало да следва своята воля, а някакъв импулс, идващ от другаде, той трябвало да направи декларация, чрез която възникнала необходимостта да бъде нарушен неутралитетът на Белгия. На това обръща внимание Георг Брандес. Сега вече за Англия била създадена използвана причина - в това се състояло намирането на причина! За заинтересуваните не би имало нищо по-неприятно от това, белгийският неутралитет да не бъде нарушен! Не за народа, разбира се, не и за мнозинството в парламента, но... ех, тези парламенти!

Всичко това било отдавна вече подготвено и отчасти излизало наяве. Имало хора с удивителни преживявания, както например един германец, на когото през Април 1914 г. при един разговор в Англия му съобщили странни неща. Ще се върна на това в друга връзка." С оглед на всички тези обстоятелства все още е разбираемо, дето някои хора си казвали: Трябва да имаме готовност най-лошото за Германия да дойде от Англия. Тези хора естествено започнали да обсъждат в Германия публично подобни въпроси особено в началото на новото столетие. Искам да цитирам един такъв глас. Трябва да ме извините, загдето съм се спрял тъкмо на него, но в днешно време все се налага да молим за извинение, защото в света витаят толкова много странности, че човек фактически трябва, бих казал, да прибягва до парадокси, ако рече да каже истината. Ще

приведа пасаж от една нашумяла книга, написана през 1911 г. и отнасяща се до това, каква заплаха от страна на Англия би могла евентуално да застрашава Германия.

"Английската политика все пак може да тръгне в друго русло и вместо война - да потърси споразумение с Германия. За нас това решение при всички случаи би било по-приемливо."

Това е текст от нашумялата книга на Бернхарди "Германия и следващата война". Знаете, че редом с Трайчке, Бернхарди придоби известна популярност в чужбина. В Германия впрочем той не се радва на такава популярност, но това е положението. Искам да Ви прочета още една извадка от неговата книга.

"При днешните условия за Германия би било изключено да търси подобно разширяване на могъществото си чрез териториални придобивки в самата Европа.

Загубените германски колониални земи на изток, завзети от Русия, биха могли да се възвърнат само в резултат на голяма и победоносна за нас война и впоследствие вероятно ще бъдат постоянен повод за нови войни."

Следователно като най-нежелателни се представят завоевателните начинания спрямо Русия!

"Крайно проблематична с оглед на полското население би била дори някогашна Южна Прусия, която при втората подялба на Полша беше обединена с Прусия."

Това са извадки от тази написана през 1911 г. книга, в която се изтъква, че на Германия и предстои извършването на много неща, ала и през ум да не и минава да води някакви завоевателни войни в Европа. Това място също е от книгата на Бернхарди и би било може би разумно хората от периферията, които говорят за Бернхарди, да погледнат с известна непредубеденост какво собствено пише в книгата му и преди всичко да се опитат да установят в каква връзка нещата се казват от него. Макар едно или друго в книгата да е изразено доста непохватно, при по-внимателно вглеждане ще се види най-малкото, че по-разумно би било нещата да се приемат такива, каквито са, а не такива, каквито биват приемани днес.

КРАЙ НА ПЪРВА ЧАСТ